

1 • Dansk Funktionel Lingvistik: En introduktion

af Peter Harder

Skoledannelser og teoretiske modeller ('paradigmer', 'frameworks') er tvetydige størrelser set fra et ideelt videnskabeligt synspunkt. De er værdifulde ved at de repræsenterer forsøg på at skabe sammenhængende forståelse af fænomener, som ellers ville blive undersøgt hver for sig – simpelt hen fordi det normalt ville være for besværligt at forholde sig til dem alle sammen på samme tid. Imidlertid betyder eksistensen af forskellige skoler nødvendigvis at vores viden er mangelfuld: Hvis vi havde bedre greb om virkeligheden, ville det ikke være nødvendigt med konkurrerende helhedsdannelser, og vi kunne nøjes med at arbejde på hver vores sted i den store enhedsvidenskabelige teoribygning. Ny viden risikerer at blive genstand for en principielt uheldig dobbeltadministration ved at den skal bankes på plads i forskellige tankebygninger, før forskerne kan absorbere den til brug for egen forskning.

Noget af den samme dobbelthed går delvis igen hvis vi ser på spørgsmålet ud fra et mere praktisk, videnskabspragmatisk synspunkt. Det er praktisk at arbejde inden for en bestemt skole, hvis antagelser man er indforstået og fortrolig med. Dels kan man opleve at man er med i at skabe noget større end sit eget lille projekt, dels kan andre med samme udgangspunkt supplere ens egen viden og måske endda gå sammen med en om at beskrive fænomener man ikke selv føler sig rustet til at tage op på egen hånd. På den anden side kan selve den produktive fælles orientering ikke undgå at orientere en væk fra alternativerne. Hvis det tager overhånd, kan der opstå en drivhuskultur, hvor man bekræfter hinanden i det kendte og derved afskærer sig fra reelle og betydningsfulde sider af genstandsområdet. Og hvis man prøver at hente viden ind udefra, kræver det en besværlig fordøjelsesproces, jf. ovenfor, hvor fremmede teoretiske antagelser skal gennem- og måske omtænkes, førend man kan passe forskningsresultater bygget på dem ind i sit eget verdensbillede. Hvis det tager overhånd, kan hovedparten af energien medgå til at udbygge paradigmerne, i stedet for at udbygge vores viden om genstandsområdet.

Dansk humanistisk forskning er generelt præget af skepsis overfor skoledannelser, både på godt og ondt. Hver forsker vil gerne opretholde idealet om at hans arbejde er rettet mod selve genstandsområdet, uden at være belagt med skyklapper tilhørende en bestemt videnskabelig sekt. Derfor indskrænker man ikke sin læsning til værker affattet inden for en bestemt skole, men nok (af nødvendighed) til værker der enten er særlig berømte eller særlig relevante for det man selv arbejder med. Med eksplosionen af videnskabelige publikationer betyder det at der tendentielt er en svindende fællesmængde af orienteringspunkter, og dermed også at man i stigende grad selv må gøre arbejdet med at opdatere og udbygge sin egen videnskabelige platform.

Risikoen herved er at den enkelte overbelastes af arbejdet med at forholde sig til hele verden på egen hånd og, let parodisk udtrykt, skabe sin egen teori om alting. Den konstante indsats dette kræver, må nødvendigvis gå fra arbejdet med at komme videre med den fremadrettede indsats med selve genstandsområdet – hvis ikke man opgiver opdateringsarbejdet og bare kører videre med sine egne projekter på det grundlag man nu

engang har valgt. Men i et lille land og med en stadig mere globaliseret videnskabelig offentlighed indebærer det også en risiko, dels mht det der hedder 'impact' (er der nogen der opdager hvad man laver?), dels for at blive overhalet (er det man laver, reelt af nogen værdi, sådan som den almindelige videnstilstand udvikler sig?)

'Dansk Funktionel Grammatik' (eller bredere, 'lingvistik'), forstået som en gruppe af sprogfolk der i et eller andet omfang har stået bag de ugentlige arrangementer med indenlandske og udenlandske gæster, nogle forskerkurser, nogle antologier publiceret på basis heraf, samt deltaget i kongresser afholdt af de hollandske funktionalister inspireret af Simon Dik, repræsenterer et forsøg på at lægge sig et fornuftigt sted i forhold til dette dilemma. Idealet er at have et arbejdsfællesskab der er tæt nok til at give nogle af de positive virkninger, både principielle og praktiske, uden at det bliver så dogmatisk at det får for mange af de negative effekter: indadvendthed og overforbrug af ressourcer på at administrere og udbygge selve paradigmet snarere end vores forståelse af sprog.

Gruppen har nu eksisteret siden 1989, altså i ca 15 år. Projektet med at skabe et lidt mere gensidigt stimulerende arbejdsmiljø for sprogforskere med en vis grad af indforståethed omkring et funktionelt beskrivelsesgrundlag, er i et eller andet omfang lykkedes, og det gælder også i hvert fald bestræbelsen på at bevare åbenheden udadtil mod andre tilgange – i de ugentlige arrangementer har vi haft møder om diverse andre tilgange til sprogvidenskaben, og de der har bidraget til diskussioner iværksat i gruppens regi, har ikke af den grund nedlagt deres engagement i andre sprogvidenskabelige aktiviteter. Den omstændighed at nogle ph.d.-stipendiater har udtrykt ønske om at få præciseret hvad det egentlig er der ligger i at være en dansk funktionel lingvist, er en interessant lejlighed til at prøve at karakterisere (centrale aspekter af) det arbejdsgrundlag, der har udviklet sig.

For at en sådan opsamling skal have den afklarende funktion der lægges op til i opfordringen, må der nødvendigvis ske en vis forenkling og samordning, også selvom formålet ikke er at skrive et manifest. Men en vis reduktiv overtydelighed kan foruden pædagogiske også have videnskabelige fortrin: dels ved at provokere, dels også ved at minde om hvad der endnu mangler for at sådanne markeringer kan anses for solidt funderede. Også positioner der i deres forsigtige form virker banale, kan i en mere skarpt tilskåren form lægge op til videre udforskning. Man kan måske endda håbe på at nogle af disse positioner har en sådan blanding af robusthed og stimulationspotentiale at de kan tjene som frugtbart arbejdsgrundlag også for en bredere kreds af sprogfolk – og dette må være den ideale motivation for at publicere dem.

1.1. Dansk sprogforsknings funderingshistorie i nyere tid

Dansk sprogvidenskab er i sit grundlag præget af dels den grammatiske tradition fra antikken, dels europæisk strukturalisme i Hjelmslevs udformning. Ingen af disse to videnskabelige fundamenter har længere udøvere. De sidste egentlige traditionelle grammatikere, såsom Knud Schibbye i engelsk, gik af i 1970-erne og 1980-erne, og Hjelmslevs stadigt virksomme efterfølgere har siden bevæget sig bort fra den rendyrket strukturelle formalisme han repræsenterede. Generativ grammatik har kun i ringe omfang formået at bide sig fast (cf., Herslund 1996, der citerer Erik Hansen 1989:139 og Jørgen Rischel 1992:24 for den begrundelse at den formelle abstrakthed den repræsenterede, mindede danske forskere for meget om den hjelmslevske formalisme og derfor kunne

virke som en ny udgave af noget man allerede havde prøvet (som Herslund påpeger, kan der imidlertid anføres en række andre medvirkende årsager).

Det nybrud som for alvor påvirkede dansk sprogvidenskab, var den pragmatiske vending der indtraf i 1970-erne, hvor sproghandlingsteorien, sociolingvistikken og den politisk inspirerede pragmatik i fællesskab vendte opmærksomheden bort fra sprogets interne anatomi og over til sprogets forankringspunkter i den sociale virkelighed. Siden har det fået følgeskab af den kognitive nyorientering, som ikke mindst er drevet af kognitionsforskningens opdukken som nyt tværvideenskabeligt satsningsområde. Den første, mere teknisk-matematiske fase af kognitionsforskningen hæmmedes i sin gennemslagskraft herhjemme set fra et sprogligt udsigtspunkt af den skepsis hvormed også formel generativ grammatik (der kan betragtes som den sprogvideenskabelige fløj af 1.generations kognitionsforskning) blev omfattet, jf. ovenfor. Den senere, mere humanistisk orienterede fase, repræsenteret af 'kognitiv lingvistik' som det sprogvideenskabelige aspekt, har haft betydelig mere gennemslagskraft; de mere vidtrækkende begrebsdannelser såsom metafor-teori og mentale rum er blevet omfattet af interesse i brede kredse, inklusive litteraturforskere og semiotikere.

Det sted hvor dansk funktionel grammatik har befundet sig, må forstås i relation til alle disse sider af sprogvidenskabens nyere historie. Et fælles basis-spørgsmål har været hvordan sprog som genstandsområde kunne få et tilfredsstillende videnskabeligt fundament efter at de gamle (traditionen såvel som strukturalismen) havde vist sig at være for snævre, samtidig med at de nye, pragmatiske og kognitive, ikke havde fundet en afklaret måde at være netop sprogvideenskabeligt grundlag på. Dette sidste var ikke nødvendigvis en kritik af hvad der var opnået ved at ændre sprogvidenskabens i pragmatisk og kognitiv retning. Men det forhold at beskrivelser af sproglige fænomener på kognitivt og pragmatisk grundlag ofte eksplicit legitimerede sig ved at henvise til at deres genstand ikke var sprog, men hhv. social praksis og kognitive strukturer, gjorde at der var behov for at finde sprogvidenskabens sted i det nye felt.

Dansk funktionel lingvistik er præget af en interesse for at fastholde de elementer af den danske sprogvideenskabelige tradition som måtte vise sig at være bæredygtige efter nøjere overvejelse på basis af de nye indsigter der var skabt: Jespersen, Diderichsen og Hjelmslev skulle ikke smides ud, men til serviceeftersyn med henblik på rekonstruktion. Samtidig var navnet inspireret dels af de hollandske funktionalister, dels af en fælles overbevisning om at sproglige kategorier måtte forankres i en teori der havde sprogets funktion med i selve beskrivelsesgrundlaget, og ikke placerede funktion som noget der stod udenfor eller kom bagefter afklaringen af hvordan 'selve' sproget var indrettet.

1.2. Forholdet til strukturalismen (i europæisk aftapning)

1.2.1. Struktur og funktion

Den europæiske strukturalisme fik aldrig karakter af at være en velorganiseret 'skole', før den blev overhalet af den anderledes effektive generative grammatik. I det meste af den tid hvor den udfoldede sig, var den stadig præget af kampen for at overskride det fælles nedarvede grundlag i form af på den ene side den grammatiske tradition og på den anden side den indoeuropæiske historiske lingvistik. Til en vis grad udgjorde den 'historisk-

filologiske' baggrund derfor et forudsat fundament, hvorfra man som strukturalist kunne afvige på forskellige (mere eller mindre chokerende) måder – uden derfor at behøve at nå frem til at skabe et sammenhængende beskrivelsesapparat. Som det fremgik af Frans Gregersens redegørelse i Lingvistikredsen (dec 2003) for forløbet i forbindelse med 'Omkring sprogteoriens grundlæggelse', var der ikke nogen klar og indlysende grund til at den tekst som skulle udgøre selve teorien, ikke blev offentliggjort (i en eller anden version) i samtiden. Man kan have den mistanke at Hjelmslev trivedes fint med på den ene side de helt generelle principper han offentliggjorde i Hjelmslev 1943/1966 (samt en del artikler, herunder 'Stratification') og på den anden side med de konkrete modelanalyser – men inderst inde selv tvivlede på at teorien som sådan for alvor kunne leve op til de både ideelle og deskriptive krav man måtte stille til den.

Blandt andet af den grund nåede det aldrig at blive helt klart hvad Hjelmslevs beskrivelsesprincipper egentlig duede til. Mange følte sig frastødt af den frygtindgydende abstraktionsgrad, herunder af den forberedthed den signalerede, til at se bort fra de sproglige data der umiddelbart frembød sig for iagttageren, for i stedet at reducere dem til kanonføde for relationer og strukturer taget fra et omfattende katalog han selv opfandt. Når de generelle principper ikke bare er blevet glemt, men er blevet ved med at fascinere i eftertiden, skyldes det imidlertid at der er noget rigtigt i en række af de grundbegreber han opstillede, og mange har følt at hvis man gik lidt videre med dem, burde man kunne nå derhen hvor mesteren ikke selv nåede.

En del af både det rigtige og af grundskavanken i Hjelmslevs teoriapparat bliver paradoksalt nok synligt hvis man eksplicit anbringer ham i rollen som forstadium til en funktionelt funderet sprogteori. Der er ikke nogen indbygget modsætning imellem at interessere sig for funktion og struktur. Som det nærmere vil blive illustreret nedenfor, er begrebet 'funktion' fundamentalt afhængigt af at man kan placere den genstand der skal have en funktionel beskrivelse, som led i et større system hvor det har en nærmere bestemt 'plads'. Derfor kan man ikke tale om funktioner uden i en struktureret virkelighed. I det omfang den genstand man ønsker at beskrive strukturelt, er kendetegnet ved at dens dele har funktionelle relationer i forhold til hinanden, er strukturel og funktionel beskrivelse derfor nødvendigvis overlappende om ikke direkte sammenfaldende. Europæisk strukturalisme var sig fuldt bevidst om at sprog som genstands-område for en strukturel beskrivelse var konstitueret ved funktionelle relationer mellem dets elementer, og undertiden bruges også betegnelsen 'strukturfunktionalisme' om denne type af beskrivelsesmodel.

Dette gælder udpræget også Hjelmslev. Begreberne 'funktion', 'funktiv' og 'have funktion til' er grundelementer i hans strukturteori. At det ikke kun er en tilfældig terminologisk lighed, fremgår af formuleringer som *Vi vil kunne sige..at den omtalte størrelse fungerer på en bestemt maade, udfylder en bestemt rolle, indtager en bestemt "plads" i kæden* (Hjelmslev 1943/1966 p. 31). Hjelmslev var heller ikke i tvivl om at sproget som helhed måtte forstås som noget der af væsen var bestemt til at have en funktion udadtil (*Det er sprogets naturgivne bestemmelse at være middel og ikke maal*, Hjelmslev 1943/1966 P. 31).

Når der således er klare funktionalistiske elementer i Hjelmslevs grundopfattelse af sproget, kan man med god grund spørge hvor og hvorfor strukturalismen i hans teori slipper sin funktionelle forankring. Et af de steder hvor det er klart, er Hjelmslev

1943/1966 pp. 43-44, hvor Hjelmlev foretager overgangen fra en funktionel definition af tegnet (et udtryk er tegn FOR et indhold) til en rent strukturel definition: Indhold og udtryk bliver til to parallelle planer forbundet af tegnfunktionen set som en rent strukturel relation, dvs. adskilt fra den funktionelt bestemte asymmetri der ligger i at det er ene er formål, det andet middel. Hjelmlev begrundet dette med at den funktionelle betragtning er 'ufyldestgørende' og begrundet i en 'ensidigt transcendent sprogbetragtning', dvs. en betragtning der er hentet udenfor sproget selv – hvilket dog strengt taget ikke er noget argument for at foretrække den modsatte ensidighed, hvor den funktionelle relation forsvinder af syne.

Her er en afgørende brudflade i forhold til den strukturelle tradition: Dansk funktionel lingvistik lægger som Hjelmlev vægt på sprogets strukturering af forholdet mellem elementerne, men uden af den grund at slippe elementers ikke-sproglige (kommunikative, tekstlige, kognitive) egenskaber af syne, som noget der er med i billedet i forhold til den strukturering som hvert enkelt sprog repræsenterer. Sprogets struktur er ikke det udgangspunkt alting må starte i. Man starter derimod (både som sprogbruger og som lingvist) i en kompleks virkelighed, hvoraf sproget kun udgør ét aspekt – og erkendelsen af sproget kan ikke ske uden at vi ser det som led i denne mere omfattende virkelighed. Dette kræver en omtænkning af den strukturelle forestilling om immanent overfor transcendent sprogbeskrivelse, og dermed af forestillingen om autonomi, jf. næste afsnit.

Mange lingvister vil synes at der ovenfor er talt om to helt forskellige funktionsbegreber, og altså at Hjelmlevs tale om 'funktion' (= indre funktion', dvs. placering i et sæt af interne afhængighedsrelationer) intet har med funktion i den forstand funktionelle lingvister normalt opfatter det, dvs. som noget der har med kommunikation og kontekst at gøre (= ydre funktion'). Men det er netop en pointe for dansk funktionel lingvistik at indre funktion (= strukturel plads) afspejler noget der også kendetegner ydre funktion. Sprogets grundlæggende opgave er at træde ind i funktionelle sammenhænge med størrelser udenfor sig selv. Menneskesproget er specielt ved at være opdelt i smådele der ikke hver for sig kan fungere udadtil, i forhold til den kommunikative kontekst (grammatiske ord som 'at', affixer som '-ede', og segmenter som 'f') – og derfor har disse smådele en relation til den sproglige kontekst som en forudsætning for at helheden kan få en relation til den ydre, kommunikative kontekst. På begge niveauer er der således tale om at man forstår sproglige størrelser ved at se hvordan de forbinder sig med størrelser udenfor sig selv. Og den ydre funktion er den mest fundamentale, i forhold til hvilken den indre funktion er et raffineret specialtilfælde, der ikke kendes fra kommunikation hos andre arter end mennesket.

1.2.2. Autonomibegrebet

Til dels er Hjelmlevs valg af immanent struktur som det fundamentale motiveret i hans overtagelse af en Carnapsk logisk-positivistisk erkendelsesteori, hvor kun det relationelle var ontologisk sikker grund, mens der før strukturen kun er et uerkendeligt kaos. Hjelmlev forkaster derfor også (Hjelmlev 1943/1966 p. 46) Saussures billede af formens netværk der kaster sin skygge på substansen, fordi det forudsætter at man principielt kan forholde sig til det strukturerede også uden at lade strukturen kaste sin skygge på det

(hvilket jo altså er helt korrekt, men i strid med formalistisk erkendelsesteori). Men det afgørende for Hjelmlev er tanken om sprogvidenskabens autonomi som den blev lanceret i *Cours de linguistique générale* hos Saussure: Kun hvis man lader sprogets egen strukturering være det fundamentale, kan man opfatte sprogvidenskaben som den der sætter betingelserne for hvordan emner inden for området skal behandles. Hvis man lader sprogets eller sproglige elementers plads i en større virkelighed være afgørende for deres natur, risikerer man at glide tilbage i den grammatiske traditions 'aprioriske' tankeverden, hvor sproget afspejler en forudsat verdensorden, dvs. hvor det fx gælder at 'substantiver' har den opgave at betegne 'substanser' – og sådan er det hele vejen igennem.

Tvedelingen mellem en 'apriorisk' og en 'autonom' betragtning afspejler imidlertid en radikaliserings af noget som reelt kun er en delvis modsætning – en polariserende fordrejning der har sat sig igennem overalt hvor autonomidiskussionen har rejst sig. 'Autonomi' er i sin oprindelse et politisk begreb, og det bruges typisk om områder inden for en større statsdannelse, der har den særstatus at de kan have deres 'egne love' ('auto-' + 'nomos'). Men fordi de er en del af en større statsdannelse, er der altid samtidig love, de har fælles med resten af det samlede rige. Netop den territoriale tænkning er formodentlig skyld i polariseringen: Opmærksomheden er i kampen for eget territorium altid entydigt rettet mod momentet af selvstændighed, der begrebsmæssigt er modsat i forhold til afhængighed – uanset at selvstændigheden kun er relativ i forhold til et samtidigt moment af afhængighed.

Man behøver ikke at gå længere end til diskussionerne om suverænitetsafgivelse i forhold til EU for at forstå hvori den intellektuelle vanskelighed ved at få rigtigt fat i autonomibegrebet består – og dens emotionelle rødder. Litteraturvidenskaben, antropologien og en række andre discipliner har været igennem samme vanskelighed når der har været trusler om at udefra kommende discipliner ville subsumere deres genstandsområder under mere generelle lovmæssigheder. Når sprogvidenskaben har været brugt som modelvidenskab på strukturalistisk grundlag, er det i vidt omfang netop fordi hver enkelt disciplin har kunnet gentage den sprogvidenskabelige strukturalismes greb med at lade områdets egne strukturelle modsætninger definere den domænespecifikke form for videnskabelighed – som udefra kommende ikke kunne blande sig i (*hold fingrene væk!*).

Autonomibegrebet udtrykker imidlertid ret forstået noget væsentligt ved hele den videnskabelige arbejdsdeling, også i sin relative udgave. Motivationen for at have en 'selvstændig' disciplin består i at der er ting på færde indenfor dens genstandsområde, som ikke er dækket af begrebsdannelser indenfor nabo-disciplinerne. Men hvis denne arbejdsdeling skal være frugtbar, må den så også sørge for at holde sammen på begge sider af sagen: Dels er der egenskaber som i forvejen er beskrevet andetsteds, og dels er der egenskaber som er karakteristiske for netop dette område. I praksis har det knebet med at klargøre forbindelseslinjerne mellem de forskellige felter, fordi forskernes identitet uhjælpeligt har været forbundet med det specifikke ved deres felter: Man har hverken kunnet score point indadtil eller udadtil ved at påpege hvori det fælles ligger (*me too*-programmer giver ikke megen gaderespekt, hverken i videnskab eller politik). Derfor har autonomiproblemet i det store og hele fået lov at henstå uafklaret, ikke kun i lingvistikken.

Hvis man nærmere skal karakterisere hvori den beskrevne delvise autonomi består, kan man placere den indenfor rammerne af en niveaudelt ontologi, jf. Køppe (1990). Kort

fortalt består det i at *fysiske* lovmæssigheder gælder hele verden, fordi vi grundlæggende lever i en fysisk verden. Dermed sætter fysiske forhold også betingelserne for de underafdelinger der har deres egne lovmæssigheder. Et af dem er den *biologiske* verden, som oven i de fysiske love lægger nogle biologiske lovmæssigheder, herunder den type Darwin påpegede som den første: selektiv videregivelse af arveanlæg ved reproduktion bestemt af forplantningsmæssig succes. Den slags lovmæssigheder gælder ikke udenfor det biologiske (sub)domæne, hvorimod fx tyngdeloven gælder overalt. Biologiens spilleregler sætter videre betingelserne for samfundsmæssige og psykologiske forhold: De kan kun udfolde sig indenfor de rammer der er sat af biologien – men de kan tilføje nogle ekstra lovmæssigheder, som ikke gælder udenfor deres eget territorium. Fx kan man i samfund befolket af individer med tilstrækkelig psykologisk infrastruktur give individer og handlinger en 'status-funktion' (jf. Searle 1995), som ikke følger hverken af deres fysiske eller biologiske egenskaber. Bjergkæder kan således blive udnævnt til statsgrænser og personer til statsoverhoveder; og grænser kan flyttes og statsoverhoveder afsættes som følge af mekanismer der må respektere fysikken og biologien, men lægges oven i det fysiske og biologiske og ikke kan reduceres hertil. Det centrale i autonomitanken bevares således (delvis): det er nødvendigt med domænespecifikke teorier, og ikke alt kan forklares ud fra ét niveau. Derfor er en generel reduktionisme uholdbar. Omvendt er det videnskabeligt uholdbart at lade hvert niveau opstille egne teorier om mekanismer der rent faktisk er fælles; derfor er forsøget på at reducere fra det ene niveau til det andet, overalt hvor det lader sig gøre, potentielt stadig meningsfuldt og nødvendigt.

Det skal imidlertid præciseres at hvert overlejret niveau komplicerer den samlede ontologi, og det gælder ikke kun på selve det overliggende niveau, men også i forhold til de underliggende. Redegørelsen for fysiske forhold kompliceres af at biologi og samfund griber ind i fysiske størrelses adfærd, og så fremdeles (sml Emmeche, Køppe & Stjernfelt 1993). Man kan ikke ignorere helheden, selvom man starter med det basale.

Sproglige forhold kommer ind et sted i nærheden af toppen af denne ontologi, der fungerer som en slags fødekæde: sprog af den type mennesker taler, forudsætter hele det univers der er beskrevet, og kan kun eksistere blandt individer der kan administrere 'statusfunktioner'. Årsagen hertil er den fundamentale, at det kun er i kraft af statusfunktioner man kan få den karakteristiske 'arbitrære' relation mellem indhold og udtryk (mere om arbitraritet senere), som Saussure påpegede. Når semantikken ikke bare kan overtage fysiske beskrivelser (som Bloomfield troede) eller kognitive strukturer (som nogle kognitionsforskere tror) og udnævne dem til at tjene som sprogligt indhold, er det fordi der skal en social funktionsbestemmelse til, før der er tale om et tegn og dermed en del af sproget som genstandsområde. 'Hest' kunne ikke være indhold for *cheval* hvis ikke franskmændene opfattede det på den måde.

De særlige sproglige strukturer får derfor deres delvise autonomi fra den samme grundlæggende dobbelthed der er beskrevet ovenfor: man kan ikke aflæse relationerne mellem størrelser indenfor et subdomæne med særlige lovmæssigheder, alene ved at bruge begreber der er fælles med mere overordnede domæner. Dyr kan ikke beskrives udtømmende alene med et kemisk begrebsapparat, for eksempel. Lige så lidt kan man beskrive forholdet mellem sproglige størrelser udelukkende med henvisning til forhold udenfor sproget, såsom forholdet mellem de fysiske eller biologiske størrelser der har en

relation til sproglige udtryk eller indhold. Men på den anden side eksisterer sprog inden for rammerne af den samme verden som vi andre eksisterer i, og derfor må redegørelsen for sprog støtte sig til redegørelser for verdens almindelige beskaffenhed. Fordi sprog forudsætter levende væsener, må sprogvitenskaben bygge oven på biologien, uden at bilde sig ind (eller behøve at være bange for) at biologien kan overtage og klare dens problemer. Hjelmlevs afvisning af 'aprioriske' kategorier gælder således stadig: Kriterier hentet uden for den sproglige verden kan ikke bestemme hvordan kategorier i et sprog skal se ud.

Autonomispørgsmålet er således relevant også i dag. Et nyligt eksempel kan ses i en artikel af Newmeyer (som forsvarer af den generative position) en omskrevet udgave af en formandsberetning for LSA, offentliggjort i decembernummeret 2003 af *Language*, hvor han forsvarer den grammatiske strukturs autonomi som formel struktur. Han henviser heri til funktionalistiske positionsmarkeringer og analyser som i større eller mindre grad opfatter struktur som et træk der kan beskrives udelukkende som en delmængde af egenskaber ved aktualiserede ytringer (hvorved modsætningen mellem system og usus bortfalder, jf. Newmeyers titel: *Grammar is grammar and usage is usage*. Der er ikke langt til fortsættelsen ...*and never the twain shall meet*, som det hedder hos Kipling). Omvendt angreb Langacker som central forskerpersonlighed i kognitiv lingvistik ved den internationale konference i kognitiv lingvistik juli 2003 generative forfattere for at bruge argumenter som kun vedrørte 'weak autonomy' til at forsvare eksistensen af 'strong autonomy' – hvor 'weak autonomy' formodentlig skal opfattes som noget i retning af 'eksistensen af specifikt grammatiske kategorier'. Uklarheden omkring hvad autonomi består i og om den findes, lever i bedste velgående. (Nærmere om denne uenigheds karakter senere).

1.2.3. Substans og form (= struktur)

Disse revisioner af sprogstrukturens status har også implikationer for en af de grundlæggende sondringer i Hjelmlevs teoribygning, nemlig sondringen mellem form og substans. Der er i udgangspunktet tale om en tredeling, idet Hjelmlev opererer med begrebet 'mening' som betegnelsen for det helt uformede udgangspunkt, mens han bruger 'substans' om egenskaber ved det formede der ikke kan tilskrives den sproglige form. Begrebsparret vedrører problemet med at finde ud af hvad der specifikt vedrører den form (struktur) sproget bidrager med, og hvad der hidrører fra det 'stof', som bliver sprogligt struktureret. Hvis man spørger sig selv om der findes en sproglig kategori af 'abstrakter', er dette et spørgsmål om hvorvidt sprogets strukturelle kategorier omfatter en sådan klasse, eller om egenskaben 'abstrakt' er et rent 'substansfænomen', dvs. at de udtryk der har denne egenskab, har den uden hensyn til sprogets måde at strukturere dem på.

Denne sondring, svarende til sondringen mellem 'emic' og 'etic' (jf. phonemics/phonetics), er vigtig i dansk funktionel lingvistik. Dahl (1998) har i sin anmeldelse af antologien *Content, Expression and Structure* (Acta Linguistica 30) opfordret til en lidt bedre afklaring af hvad 'substans' egentlig er for noget, fordi forskellige formuleringer i bogen kan tolkes forskelligt, er det fx et spørgsmål om 'bits' altså informationsenheder, eller er det semantiske træk?. For at kunne besvare dette spørgsmål er det nødvendigt at tænke begrebsparret ind i den omvendning af forholdet mellem 'immanens' og 'transcendens' der er diskuteret ovenfor.

Det fremgik ovenfor at et menneskeligt sprog forudsætter en verden befolket med individer med psykisk infrastruktur og socialt samkvem, og at sproget derfor må forstås i denne kontekst. Denne verden er i modsætning til hvad Saussure og Hjelmslev hævdede, ikke kaotisk og uformet, men har sin egen struktur, bestemt af de egenskaber som (bl.a.) fysikken, biologien, psykologien og sociologien kan gøre rede for. Sproglige størrelser har qua deres lydige udtryk både fysiske og biologiske egenskaber og kan derfor beskrives spektrografisk og artikulatorisk, og qua deres indhold psykologiske og interaktive egenskaber, og kan derfor beskrives i deres relation til kognitive, perceptuelle og sociale data. Begrebet substans kan alment opfattes som summen af de egenskaber man med rette kan tillægge sproglige størrelser alene ved at beskrive dem i relation til andre ikkesproglige størrelser: dvs ved at beskrive dem som lydbølger, nerveimpulser, påvirkninger af medmennesker, mentale processer osv. Sproglig form (struktur) har derimod at gøre med de egenskaber som sproglige størrelser har netop i kraft af at de er dele af et sprog.

Det betyder at forudsætningsforholdet mellem substans og form er vendt om i forhold til Hjelmslev. Man kan ikke beskrive den sproglige formning/strukturering uden først at have kendskab til det substansdomæne der skal struktureres. Dette kan illustreres med farvebetegnelserne, som i strukturalismens storhedstid var mønstereksemplet på hvordan det var sprogets formning der skabte begreberne. Argumentet var, at farvespektret kunne opdeles på vilkårligt forskellige måder, og der således ikke forelå noget man kunne kalde 'en farve', forud for sprogets udskæring af et betydningsområde. Sprog kan fx have helt ned til to farvebetegnelser, og så er der ikke meget plads til det man som dansker forstår ved farver som brun og grøn.

Denne betragtning er imidlertid ikke udtømmende, og den viser slet ikke at sprogets 'form' kommer først. Man kan uden at vide noget om emnet ved nærmere eftertanke indse, at inddelingen ikke giver mening hvis ikke man på forhånd kan *se* farverne; hvis formingen kom først, ville det principielt indebære at man var farveblind indtil selve inddelingen blev lagt ned over feltet. Derfor må 'substansen' allerede af den grund være forudsat. Og denne 'sund fornuft'-betragtning kan suppleres med en mere systematisk videnskabelig redegørelse. Berlin & Kay (1969), fulgt op af Heider (1971) viste hvordan farvespektret netop er et mønstereksempel på et domæne der har sin egen indre struktur, som er bestemt af menneskets perceptuelle apparat: Vi ser de farver vi kan se, fordi vi er bygget til det – undtagen hvis vi er konstrueret som farveblinde, i hvilket tilfælde vi ser farvespektret på den måde netop denne konstruktion bestemmer.

Det overflødig, jf. den partielle autonomi, ikke redegørelsen for den sproglige formning: man kan stadig ikke ud fra en rent perceptuel redegørelse slutte sig til hvilke sproglige indholdsstørrelser der er i et givet sprog. Men det sproglige lægger sig netop *oven* i den forudsatte (fysiske, biologiske og sociale) verden: når man først har en viden om farve-domænets biologisk-perceptuelle natur, kan man på basis heraf se hvordan sprogets 'netværk' kaster sin skygge på 'substansen'.

Heller ikke denne betragtning er imidlertid fuldt dækkende for kompleksiteten i forholdet mellem sprog og den forudsatte verden. Som det blev påpeget ovenfor, griber de overliggende niveauer ind i den måde også de forudsatte niveauer opfører sig på. Også fysiske størrelser opfører sig anderledes, når der opstår biologiske fænomener, fordi biologiens lovmæssigheder nødvendigvis er nedfældet i fysiske størrelser (hvad skulle de

ellers være nedfældet i?). Når sproglige størrelser forbinder sig med biologiske og kognitive størrelser, kan vi derfor ikke være sikre på at disse længere kan forstås 100 % som de ville være 'i sig selv', dvs. betragtet adskilt fra sprogets indgriben. Det gælder også farverne; her er de perceptuelle træk dog relativt robuste i forhold til den sproglige formning. Men hvis man ser på grammatiske kategoriers måde at inddele betydningszoner på, er det typisk at man ikke uden videre kan opstille en substansbeskrivelse, der på forhånd kan gøre fordring på at være dækkende også i forhold til sproget. Dette skyldes dels at sproglige kategorier forudsætter en kortlægning af kognitive domæner som er så fintmærkende at vores viden generelt ikke slår til – men det skyldes også at vi ikke kan vide præcis hvordan substansdomænet egentlig er beskaffent, før man nøje har undersøgt hvad det egentlig er for nogle størrelser sproget reelt forbinder sig med.

Et eksempel på at man har undervurderet kompleksiteten i forholdet mellem sprog og betydningsdomæne, er behandlingen af kategorien tempus. Behandlingen af dette område er typisk sket ved at man har tegnet en tidslinje fra venstre mod højre, sat et mærke ved nutiden og defineret fortiden som værende den venstre halvlinje og fremtiden som den højre halvlinje i forhold hertil. Hvis dette kunne betragtes på samme måde som en videnskabelig analyse af farvespektret, ville man så forventeligt kunne indplacere tempusformer i dette diagram på samme måde som man kun indtegne farvetermer i det andet. Men som påvist af flere (Bull 1960, Vet 1981, Harder 1996), giver det nogle misvisninger som har været svære at rense ud af semantikken. Det måske mest oplagte problem er at de tidlige inddelinger i sproglige tempusformer ikke opererer alene, men er forbundet med et element af bestemt reference – og derfor ikke fungerer ved at udskære begrebsligt/perceptuelle betydningszoner på samme måde som farvebetegnelser.

Det betyder at tidsbegreberne som genstand for sproglig betegnelse ikke kan skilles fra den brug sproget gør af dem. Tidsreference via tempusformer opererer ud fra et perspektiv som kun kan forstås hvis man ved på hvilken måde tempusformer spiller sammen med de øvrige betydningsstørrelser i den sproglige sammenhæng.

Man kan derfor ikke beskrive præsens- og præteritumsformer, eller generelt sproglige former, ved at beskrive resten af verden først og så derpå plote sprogformerne ind. Man er nødt til at se på hvilken måde netop brugen af de to former dynamisk relaterer sig til verden uden om sproget, og så placere de to former i forhold til hinanden set i lyset af hvordan de hver især kobler sig på verden (herunder diskursverdenen). Brugen af sprogformerne etablerer med andre ord et perspektiv på verden som ikke kan medtænkes, hvis man slet og ret ser det som et forhold mellem på den ene side en forudsat, ikke-sproglig verden, og på den anden side det sproglige 'net'. Man er med andre ord, som forudsætning for at beskrive sprogets måde at relatere sig til (resten af) verden på, nødt til at kortlægge samspillet mellem sproget og verden udenfor, netop fordi sproget ved sin indtræden tilføjer noget til den før-sproglige verden og dermed ændrer perspektivet – og derpå beskrive sprogets måde at relatere sig til verden på, som det former sig i det således beskrevne samspil.

De egenskaber der toner frem når man iværksætter en sådan form-beskrivelse, er fra en funktionel betragtning ikke noget der bortskærer den ikke-sproglige verden, men noget der ser den fra en synsvinkel der tilføjer egenskaber som ikke var der før. Jeg foretrækker

bl.a. derfor at kalde det en strukturel, snarere end en 'formel' beskrivelse, da 'formel' netop suggererer en reduktion til elementer der kun er defineret i kraft af interne relationer.

For at kunne anvende sådanne sprogformer rigtigt må sprogbrugeren i det enkelte sprog lære at lægge netop dette sprogs mønster nedover den verden han taler ind i (og ud fra). Det han 'strukturerer', som forudsætning for at anvende de sproglige former på den måde det gøres i det pågældende sprog, er substansen – mens selve mønsteret udgør den sproglige struktur. På engelsk bruges ofte metaforen at to sprog 'cut the pie differently'; og tærten er altså den substans, de betydningszoner, som sprogene kan vælge at 'udskære' på forskellig vis.

Sondringen gælder både på udtryks- og indholdssiden. På udtrykssidens segmental-fonetiske niveau er 'substansen' i talesproget de lydlige 'midler' sproget har til rådighed når det gælder om at indkode tegnudtryk. Vokalerne bevæger sig fx artikulatorisk (mht åbningsgrad og fremskudthed) inden for et område som af Daniel Jones blev stiliseret til en skæv firkant, svarende til mundhulen i taleposition: fra den snævraste i-lyd øverst til venstre til den åbne a-lyd nederst til højre. Ved at indtegne de positioner vokalerne har, strukturerer man den substanszone som diagrammet afbilder, på en måde der svarer til det enkelte sprog – og vanskeligheder ved at indlære netop dette mønster viser sig ved at en talers egne vokaler danner et andet mønster, ikke ved at substanszonen ligger et andet sted. Forskellen i forhold til Hjelmlev er at han gerne ville abstrahere mønsteret helt ud af substansen, dvs. anskue et sprogligt segment som om det intet havde med udtale at gøre, men kun var rent algebraisk (som det fremgår når han argumenterer for at Saussures opdagelse af laryngalteorien om indoeuropæisk bedst forstås hvis man tænker sig at han var ganske ligeglad med om det var en laryngal eller ej, jf. Hjelmlev 1937: 167). I modsætning hertil vil en funktionel betragtning altid tage udgangspunkt i den foreliggende substans og på basis heraf spørge hvordan sproget placerer sig ind i forhold til den.

Udtrykssubstansen har imidlertid også andre niveauer, svarende til at man må rejse spørgsmålet om substans på alle de trin hvor man søger at beskrive en struktur. Syntaksens udtryksside, dvs. de midler hvormed man signalerer indholdsmæssige relationer mellem mindstetegn, rummer bl.a. lineære relationer (før/efter, i skriften svarende til venstre/højre). Lineær rækkefølge som sådan er et substansfænomen, bundet til tidens endimensionalitet som et træk ved den verden sproget udfolder sig i; den måde rækkefølge udfolder sig på som en egenskab ved kodning af sproglige relationer, er et strukturtræk ved sprogene. Et andet udtryksmiddel er affigering, der kan bruges som eksempel på at substansen ofte ikke kan identificeres forud for sprogets udnyttelse af den. Modsat linearitet eksisterer affigering ikke i den førsproglige virkelighed; men når det lydlige potentiale eksisterer på det segmentale plan, jf. ovenfor, kan det så på det overliggende syntaktiske niveau rekrutteres til nye strukturelle formål. Det finale -s i *Pers forslag* er ikke kun segmentet [s], det udtrykker tillige en ændring af det syntaktiske potentiale i forhold til grundformen *Per*. Forudsatte sproglige niveauer kan derfor fungere som substans i forhold til en videre sproglig strukturering.

Det skal her præciseres at den forudsætningsrelation der her tales om er bundet til den lagdelte struktur, jf. herom senere: I kodningen af relationer mellem leksikalske tegn forudsætter man disse tegn, med både deres udtryksmæssige og indholdsmæssige egenskaber. Det er, for at nævne et indlysende eksempel, ikke tilfældigt at man kan kode

en relation mellem leksikalske indhold ved hjælp af lineær rækkefølge, mens selve det leksikalske indhold ikke kan kodes ved hjælp af rækkefølge alene. Lineære udtryksrelationer kan kun optræde på et kodningsniveau, hvor man allerede forudsætter eksistensen af 'segmentale' udtrykt, som man kan placere på alternative måder i forhold til hinanden. Det er i den forstand at det 'segmentale' niveau er forudsat også anskuet i relation til morfologisk kodning: Ligesom man på det kombinatoriske niveau kan placere segmentale størrelser på alternative måder i forhold til hinanden, kan man (dvs. 'sproget') også føje ekstra segmentale udtryksstørrelser på som led i den relationelle strukturering.

Den udtryksmæssige relation der etableres mellem propriet *Per* og substantivet *forslag*, må naturligvis analyseres i relation til den indholdsmæssige relation der herved udtrykkes mellem de to berørte 'segmentale' indholdsstørrelser, nemlig 'Per' og 'forslag'. Endnu et eksempel: På dansk har man en syntaktisk udtrykskategori 'subjekt', der kan defineres i kraft af lineær placering (jf. Diderichsens feltskema); på engelsk har man en nært beslægtet kategori, der både kan defineres i kraft af (en anden) linearitet og affigering (styring af 3. persons -s). Også her er det afgørende at man på både udtrykssiden og indholdssiden specificerer præcis hvad den sproglige formning lægger oven i den forudsatte substans i det enkelte sprog (jf. videre afsnit 3 nedenfor).

Hvis man skal placere denne tankegang i forhold til tidens debat, er det karakteristisk at den amerikanske tradition generelt er tilbøjelig til at tænke i struktur på indholdssiden. Dette er til dels et spørgsmål om traditionen fra Bloomfield via Chomsky, hvor semantikken som udgangspunkt er tænkt som noget der ligger uden for genstandsområdet – og som langsomt har sneget sig ind på scenen. Der kan også være en whorfiansk effekt af at 'form' samtidig betegner 'struktur' (som i 'universals of form and substance') og 'udtryk' (som i 'form vs. meaning'). Associationen mellem sproglig *struktur* og sprogligt *udtryk* er derfor langt stærkere end i (kontinental)europæisk tradition. Ordet 'semantic' bruges derfor ofte synonymt med 'ekstralingvistisk', fx i den misforståede diskussion om 'grænsen mellem syntaks og semantik': Når man spørger om en anomali er syntaktisk eller semantisk, vil det ofte være det samme som et spørge om der er noget sprogligt galt, eller det bare er en underlig kombination.

1.3. Amerikansk lingvistik og forholdet til syntaks

1.3.1. Det syntagmatiske synspunkts forrang

Europæisk lingvistik fra Dionysius Thrax til Hjelmlev var (på en måde der formodentlig stadig afspejler sig i den almindelige forestilling om grammatik) entydigt orienteret i retning af paradigmatiske relationer, fortrinsvis i morfologien. I den klassiske grammatik drejede det sig om de oprindelige 'paradigmer' (= mønstereksempler) for hvordan formerne i forskellige ordgrupper skulle se ud i forskellige bøjningsformer, hovedsagelig anskuet med de klassiske sprog som forbilleder. I strukturalismen gik man et abstraktions-skridt videre og forsøgte at opstille et sæt af relationer, en underliggende logik som kunne uddestilleres af de enkelte mønstre. Den underliggende logik havde typisk et semantisk udgangspunkt, og man kan således finde en række skarpsindige analyser af morfologiske modsætningspar, hvor pointen er at finde en abstraktionsgrad der gør det muligt at finde en overordnet enhed i de tilsyneladende variable betydningsforskelle mellem medlemmer

af de forskellige formklasser. Oven i det semantiske kom imidlertid interessen for selve det strukturelle mønster, herunder emner som neutralisation: hvornår blev modsætninger suspenderet (fx nominativ og akkusativ i neutrum)? Hos Hjelmlev fik interessen for afhængighedsrelationer mellem strukturelle kategorier som tidligere nævnt forrang frem for kategoriernes indhold, og han analyserede derfor tempus med hovedvægten på de tilfælde hvor en tempusform kunne beskrives som determineret af en anden tempusform, nemlig i forbindelse med 'consecutio temporum'-fænomener, som i *Han SAGDE at det VAR umuligt*, hvor datid af VAR er bestemt af datiden i SAGDE (Hjelmlev 1938). Slutproduktet af denne beskrivelsespraksis var derfor ofte en ret abstrakt beskrivelse, der pillede de enkelte former ud af deres konkrete sammenhæng og satte dem ind i et overordnet system hvor den enkelte form blev sammenlignet med sine paradigmatiske alternativer, dvs. former den stod i modsætning til snarere end former den samarbejdede med.

Amerikansk lingvistik fra Bloomfield og fremefter afviger markant herfra ved at være entydigt orienteret imod det syntagmatiske perspektiv, dvs. reglerne for dannelse af sproglige 'kæder'. Hos Bloomfield var det bestemt af det positivistiske perspektiv, hvor en sproglig form principielt var et fysisk datum man kunne analysere ved at opdele det i bestanddele og beskrive deres relationer til hinanden. Derfor kommer det syntagmatiske, beskrivelsen af elementer der findes i samme streng, et trin før det paradigmatiske. Hos Chomsky, der ikke var bange for abstraktioner, skyldtes det den generative grammatiks tilblivelse som en overskridelse af den primitive struktur-tænkning der var forbundet med den behavioristiske grammatik: I stedet for en enfoldig Markov-kæde svarende til en ord-for-ord-analyse af sproglige strenge måtte man have en teori der tillod meget mere (formelt) avancerede typer af relationer mellem delene af en sproglig streng. Selve disse reglers karakter har som bekendt skiftet meget, men et konstant centralt træk er eksistensen af hierarkiske relationer og ikke kun rent lineære. (Det skal understreges at heller ikke Bloomfield troede at sprog kunne beskrives uden hierarkiske relationer, jf. 'immediate constituents'-analysen; forskellen var at for Bloomfield måtte hierarkiske strukturer opbygges nedefra, dvs ved substitutionsrelationer baseret på faktiske sproglige kæder. Her ligger han tættere på moderne usus-baseret lingvistik end på Chomsky)

Også de amerikanske teorier der forkaster formel generativ grammatik, har bevaret en entydigt syntagmatiske orientering. Bybee (1988) forkaster eksistensen af paradigmatiske kontrast som grundlag for beskrivelsen af grammatiske størrelser, og konstruktionsgrammatikken (jf. Fillmore, O'Connor & Kay 1988, Goldberg 1995, Croft 2001) funderer beskrivelsen i genkommende faste 'kæder' med bindinger mellem elementerne. Bybee (2002) argumenterer for at de strukturelle konstituentkategorier der i generativ grammatik opstilles på rent formel grundlag, i faktisk sprogbrug opstår som resultat af at bestemte elementer bruges så hyppigt sammen at de får egenskaber der afspejler denne frekvens som samlede enheder. Newmeyer (2003) understreger også at det funktionelt set er det syntagmatiske der er afgørende. Hvadenten man er formalist eller funktionalist, er det altså i amerikansk optik sammenkædningen der er afgørende, ikke de paradigmatiske alternativer.

Der kan næppe være tvivl om at den amerikanske fokus på syntagmatik tilførte lingvistikken noget meget væsentligt. Som det basale argument herfor kan anføres det

funktionelle, at det er ytringen som helhed der er den funktionelt relevante enhed i beskrivelsen, og del-elementerne får derfor deres funktion i kraft af denne helhed. Set i den optik er den strukturalistiske orientering imod de allermest abstrakte og generelle strukturelementer bagvendt i forhold til tingenes naturlige orden. Som et radikalt eksempel (sådanne er Hjelmslev gerne leveringsdygtig i) kan nævnes at Hjelmslevs analyse af sammenhængen mellem morfologi og syntaks fører ham til den konklusion at syntaksen falder væk som særskilt disciplin (Hjelmslev 1943/1966 p. 66, 76): når det afgørende var opstillingen af inventaret af distinktive former, og syntaktisk betingede former kunne reduceres til at være blotte varieteter, blev der ikke noget tilbage til syntaksen. Man kan utvivlsomt med større ret hævde det amerikanske synspunkt, at det er kæderelationerne der er det afgørende og formvekslen ikke kan forstås uden som et mere eller mindre systematisk ledsagefænomen til opbygningen af sødygtige hele ytringer.

Men i det perspektiv der kendetegner dansk funktionel lingvistik, er det centralt at man ikke er henvist til at vælge mellem enten den ene eller den anden groft. Stillet overfor de resultater som den syntagmatisk orienterede forskning har leveret, kan man pege på at enhver systematik der skaber formater for syntagmatisk sammensætning af større helheder, nødvendigvis gør det ved hjælp af paradigmatiske 'slots' (syntaktiske som fx 'subjekt', morfologiske som 'numerus', fonologiske som 'forlyd'). Uden sådanne er der ikke tale om en syntagmatisk *struktur*, kun om et idiosynkratisk syntagme. Som fremhævet af Heltoft (1996) er man nødt til at anlægge et væsentlig mere differentieret syn på hvad der konstituerer et paradigme. Man er også nødt til at overveje hvilken abstraktionsgrad der er den mest sigende i karakteristikken af de relevante modsætninger inden for paradigmet, i stedet for principielt at gå efter den allermest abstrakte og generelle (jf. om indholdsform nedenfor) – men enhver syntagmatik forudsætter en paradigmatiske, som også skal beskrives. Når denne problemstilling ikke er mere udfoldet i moderne amerikansk lingvistik, hænger det sammen med en universalisme, der indtil for nylig også har været fælles gods mellem formalister og funktionalister: hvis paradigmerne i alt væsentligt er givet på forhånd og fælles, behøver man ikke spekulere så meget på dem som egenskaber ved de enkelte sprog.

I dansk funktionel lingvistik er der derfor interesse for at vise på hvilken måde valgene sker i de enkelte sprog, set i relation til den syntagmatiske helhed valgene bidrager til (jf. Herslund & Durst-Andersen 1996, Harder, Heltoft og Nedergaard Thomsen 1996). Den strukturelle interesse for inventaret af distinktive elementer kan dermed vende tilbage i tæmmet udgave: selvom det er samarbejdsrelationerne der er det konkrete betydnings-skabende, er de valgmuligheder sproget stiller til rådighed fremdeles en central faktor i sprogbeskrivelsen.

1.3.2. Indhold og udtryk i syntaksen

Mens forholdet mellem det syntagmatiske og paradigmatiske perspektiv har været fælles gods mellem fløjene i amerikansk lingvistik, er selve disciplinen syntaks et punkt hvor polariseringen er nærmest total. Dette skyldes at syntaks var udgangspunktet for den Chomskyanske revolution, og den rent formelle, matematiske kompleksitet som var Chomskys bud på overskridelsen af behaviorismen, derfor er særlig tæt associeret med

syntaks (selvom den lige så vel kan forbindes med fonologi og konceptuel struktur, jf. Jackendoff).

Den Chomskyanske syntaks var i starten det centrale beskrivelsesniveau i teorien (dengang kaldt transformationsgrammatik), der placerede semantik som et usystematisk residualområde. Efterhånden som det blev klart at man ikke kunne komme særlig langt med syntaksen uden at skæve til betydningen, blev semantik medinddraget og det vil ikke længere være korrekt at kritisere generativ grammatik for at ignorere betydning; Chomsky har i de sidste 20-25 år sagt at det er uden betydning om man betragter syntaksen som noget der afspejler semantikken eller ej. 'Tematiske relationer' (*agent, theme* osv) er et særlig tydeligt eksempel på at betydning er med i grundlaget for de opstillede strukturer.

Det som gør at forholdet mellem indhold og udtryk i syntaksen er forblevet et stridspunkt, er imidlertid at den syntaktiske struktur opfattes som autonom, dvs som noget der hviler i sig selv og er defineret alene i kraft af kategorier der hører syntaksen til, med primitiver som N, V, 'daughter-of' osv. Relationerne til betydning er derfor eksterne; om der er noget (fx betydning) der svarer (evt 100 %) til dem uden for syntaksen selv, er i og for sig ligeegyldigt.

Heroverfor har kognitive og funktionelle grupper stillet den grundlæggende forestilling om at kæde-relationer mellem sproglige størrelser, ligesom alle andre egenskaber, måtte forstås ud fra de sproglige størrelsers funktion, heri indbefattet deres betydning. At opfatte dem som konstituerende et lukket formelt rum gav bogstavelig talt ingen mening. Diskussionen er blevet kompliceret af at den Chomskyanske model er bundet op med et helt videnskabeligt paradigme, nemlig kognitionsforskningen, og den rent formelle simulering svarer til computersimulering som beskrivelsesredskab. Hvis man med rent formelle, komputationelle metoder kan få en 'device' (et 'apparat') til at producere et output som svarer til hvad mennesker kan, med hvilken ret kan man så hævde at mennesker laver noget der er meget bedre og finere og som ikke er rent formelt (jf. Turing-testen som provokation: hvis man ikke kan skelne mellem om det er et menneske eller en maskine der svarer, så er der ingen forskel). Searle (1980,1984) påviste med sit tankeeksperiment om 'det kinesiske værelse' at man ikke kunne slutte på denne måde, men diskussionen er ikke definitivt afklaret.

Denne filosofiske, beskrivelsesteoretiske diskussion har i nogen grad skygget for den trods alt mere konkrete sproglige diskussion om hvad for ting der indgår i beskrivelsen af sproglige kæders indre sammenhæng. Ifølge det grundsyn der er blevet anført ovenfor, har sproglige størrelser det særkende (i modsætning til alle andre ting, man kan simulere ved en computer) at de fra naturens hånd er tegn og har et udtryk og et indhold. Hvis man beskriver syntaktiske kombinationer (fx mellem tegnene 'gammel' og 'mand'), må man derfor beskrive dem som kombinationer der foregår på to planer. For det første skal de to udtryk kombineres til et komplekst udtryk, hvortil (på dansk) kræves at 'gammel' skal anbringes lineært forud for 'mand'. For det andet skal man, samtidig med at der opbygges et komplekst udtryk, også sørge for at kombinere de to indholdsstørrelser til et komplekst indhold, i dette tilfælde ved at 'gammel' skal indgå som modifikator af entiteten 'mand' (hvilket bl.a. kræver at man aflæser den samlede betydning som betegnelse for samme kategori som 'mand', men med den ekstra specifikation der tilføjes af 'gammel').

I dette eksempel er det syntaktiske, kombinatoriske analysetrin anskuet nedefra, dvs. som et spørgsmål om hvad der sker når man tager simple tegn og kombinerer dem til mere komplekse tegn. I og med at (hele) ytringen er den centrale funktionelle enhed, kan man imidlertid med nok så stor berettigelse anskue den syntaktiske dimension oppefra, som et spørgsmål om hvordan man opdeler en 'helmening' i mindre størrelser, som kan kombineres med hinanden på forskellige måder. Set oppefra bliver den paradigmatiske side af sagen mere synlig, ikke som rival til den syntagmatiske, men som en nødvendig dimension også i beskrivelsen af syntagmatiske relationer. Hvis man tager udgangspunkt i en hel, kompleks ytring, kan man analysere et komplekst syntaktisk udtryk ved at finde alle de paradigmatiske valg der er truffet, og dermed samtidig vise hvordan hvert af de paradigmer man analyserer frem, samtidig indgår en syntagmatisk relation med de andre paradigmer man vælger inden for. Anskuer man således subjektet som en paradigmatiske plads der skal udfyldes, rejser det automatisk spørgsmålet om hvilke andre størrelser i sætningen subjektet indgår en syntagmatisk relation med (bl.a. med henblik på lineær rækkefølge og styringsrelationer med affikser så som 3. persons -s - og på indholdssiden spørgsmålet om hvilke betydningsrelationer der er mellem en potential subjektstørrelse og et potentielt verbalindhold).

En sådan analyse oppefra-og-ned kan naturligt kombineres med klassiske strukturalistiske procedurer, herunder kommutationsprøver som viser sammenhængen mellem de udtryksstørrelser der er repræsenteret, og de indholdsmæssige valg de koder – bl.a. kan spørgsmålet om valg mellem passiv og aktiv placeres i denne procedure på en måde der ikke er mulig hvis man starter nedefra og tager et tegn ad gangen. En sådan analyse er, fordi den er mindre direkte bundet til enkeltstående tegningindhold, egnet til at vise en anden indfaldsvinkel på de spørgsmål der i amerikansk lingvistik er anskuet som et spørgsmål om autonomi eller ej. Hvis man vælger en indikativisk sætning, vælger man fx, at der skal være et subjektsudtryk i sætningen, og hvis ikke der er en indholdsmæssig kandidat knyttet til det verbum man vælger, må man derfor indsætte et såkaldt 'formelt' subjekt – men det betyder ikke at dette valg er 'autonomt' eller semantisk tomt: netop fordi der er indsat et subjektsudtryk, signalerer man indikativ i forhold til imperativ, og muliggør det ordstillingsmæssige valg (indenfor indikativ-paradigmet) mellem 'interrogativ' og 'deklarativ'. Spørgsmålet om hvad der er 'syntaktisk' og hvad der er 'semantisk' er i amerikansk lingvistik ofte anskuet som et spørgsmål om hvorvidt man kan udlede beskrivelsen af ordenes betydning eller der skal et ekstra niveau til. Herved overser man at der findes semantiske forhold der ligger på et hierarkisk niveau over de enkelte ordbetydninger.

Et af de punkter der kan afklares ved denne indholds-udtryks-betragtning, er spørgsmålet om hvorvidt syntaktiske størrelser i et vist omfang har deres eget liv (uden at være bundet til en bestemt indholdsmæssig funktion). Dette vil være svært at sluge for en amerikansk funktionalist, fordi det straks vil blive opfattet som en indrømmelse til autonomi-synspunktet. Men hvis man ser det som et spørgsmål om udtryk overfor indhold, er perspektivet et andet. Det er banalt at fonetiske udtryksstørrelser kan skifte, uden at dette har indholdsmæssige konsekvenser, jf. forandringen i åbningsgrad i ord som 'værelse' i forrige generation og i 'frem' i nuværende generation. Eftersom fonemer kun har distinktiv og ikke betydningsbærende funktion, er dette ikke noget problem for nogen

skoler. Men selvom syntaktiske størrelser er betydningsbærende, er der ikke noget ejendommeligt i at der kan ske et skift fra ét syntaktisk udtryk til et andet. Dette er for dansk påvist af Nedergaard Thomsen (2002): der er en udvikling i gang, hvorefter verber der tidligere har været 'fast sammensatte' (*overføre, indsende*) i stigende grad optræder 'løst sammensatte', dvs. med en partikel som 'co-prædikat' med særlig syntaktisk placering, uden at dette medfører ændringer på indholdssiden. Denne udvikling er fuldt forenelig med en generalisering hvorefter fast sammensætning er hyppigst i forbindelse med bestemte typer af betydning og løs sammensætning med andre. Princippet om at udtryk skal ses sammen med indhold har derfor også den særlige mulighed at man kan pege på netop de tilfælde hvor det ene plan forskyder sig i forhold til det andet og relationerne derfor ændrer sig.

Denne generelle orientering betyder ikke nødvendigvis at man identificerer sig med en bestemt beskrivelsesmodel for sætningsstruktur. Den såkaldt lagdelte model, som er grundlag for Dik/Hengevelds (1997) beskrivelsessystem, og som i forskellige udgaver genfindes i *Role and Reference Grammar*, i kognitive grammatik og i generativ grammatik, er imidlertid i nogen grad fælles referencegrundlag. Sætningen kan ifølge denne tankegang beskrives som et hierarki opbygget nedefra, hvor verbum-argument-relationer er det nederste/inderste lag, som successivt kan modificeres af lokaliserende, modaliserende, illokutive og tekstuelle elementer (grammatiske såvel som leksikalske). Denne struktur som på kvasi-generativ vis anskues som 'underliggende' i hollandsk funktionel grammatik, er imidlertid let at omfortolke til en rent semantisk (= indholdssyntaktisk) struktur, hvortil svarer en udtryksside med ledstilling som det centrale (hvor Diderichsen-modellen kan indgå som 'udtrykssyntaktisk' komponent).

Udtryks/indholds-synsvinklen åbner generelt for en omvurdering af en række syntaktiske fænomener, som er gennemført i dansk sprogvidenskab. Det gælder, hvadenten man tager udgangspunkt på indholdssiden eller udtrykssiden. Falster Jakobsen har i en række artikler vist på hvilken måde kodens syntaktiske udtryksrepertoire må anskues som en begrænset ressource, der reducerer den i princippet uendelige semantiske mangfoldighed til et begrænset og overskueligt format med henblik på kodning. Heltoft har i en række artikler beskæftiget sig med Diderichsens feltskema ud fra denne betragtning og påvist hvordan de udtrykssyntaktiske regelmæssigheder som er skemaets essens, er knyttet til nogle kommutationer som viser relationerne til den indholdsside som Diderichsen kun kom ind på i begrænset omfang. Herslund og Sørensen (1996) har i deres 'adjekt'-analyse foreslået en syntaksmodel på semantisk grundlag, som kan forklare en række begrænsninger i syntaktiske mønstre der har henstået som undtagelser i den traditionelle syntaksforståelse; og denne analyse har så igen givet anledning til diskussioner som særsproglige varianter af dette tværsproglige tema (Davidsen-Nielsen 1996). I analysen af genitivs skift fra suffiks til klitisk element, viser Herslund (2001) hvordan skiftet hænger sammen med en omorganisering af sætningen, hvori indgår et element af isomorfi mellem udtrykkets og indholdets organisering på syntaktisk niveau. Togeby (2003) er en syntaktisk lærebog med gennemført parallel analyse af indholds- og udtrykssiden. Klinge (2001) har vist hvordan eksistensen af obligatoriske morfologiske paradigmer (såsom bestemthedsmarkering i adjektiver) i dansk skaber en anden syntaktisk struktur for nominalfraser end i sprog som engelsk. Fokus på de indholdsmæssige valg

koden tilbyder og påtvinger sine brugere er således en indfaldsvinkel som har vist sig frugtbar også når man er specifikt interesseret i det der andetsteds opfattes som 'rent formel' struktur, men som i dansk optik er strukturen i komplekse *tegn*, også når man analyserer dem specifikt med henblik på udtrykket.

1.4. Semantik og indholdsstruktur

Som nævnt ovenfor opfattes semantik hyppigt i modsætning til syntaks som det ustrukturerede og mangfoldige, der ligger uden for strukturens velordnede og begrænsede have. Denne måde at anskue emnet på er imidlertid uforenelig med et billede der er tegnet ovenfor, specielt hvis semantik skal opfattes som en sprogvidenskabelig disciplin. Den uendelige og ustrukturerede mangfoldighed findes ikke, da virkeligheden som sådan er struktureret på flere forskellige planer (fysisk og biologisk, bl.a.); og i det omfang et emne bliver genstand for betegning med et sprogligt udtryk, træder det ind i en sammenhæng hvor der lægges endnu en ny struktur ned over det. Det fremgik af redegørelsen for forskellen mellem substans og struktur/form, at det ikke giver nogen mening at etablere en struktur uden at der foreligger en substans der kan struktureres – og undersøgelsen af en størrelses plads i semantikken forudsætter derfor dels at man har kendskab til det der skal betegnes på forhånd, dels at man er i stand til at beskrive hvordan det indplaceres i en større sammenhæng ved at blive genstand for sproglig betegning.

Dobbeltheden mellem substans og struktur på indholdssiden er som nævnt noget der ofte overses i anglofon lingvistik (præcis som man typisk overser at der også i syntaksen er en sondring mellem indhold og udtryk, jf. foregående afsnit). Hvis man som funktionalist er mistænksom overfor sproglig struktur opfattet som noget ganske særligt og *sui generis*, vil det være naturligt at lede efter punkter hvor indholdsstørrelser i sproget blot dublerer kategorier der i forvejen eksisterer ude i verden: vi har et ord for 'legging' fordi vi har en kategori der svarer til (med tak til Geeraerts 1997). Hvis man er interesseret i at understrege sprogets ganske særlige natur, som Saussure i den version vi kender ham, vil det omvendt være naturligt at overskære enhver relation mellem sprogets 'valeurs' og betegnede størrelser udenfor sproget og dermed benægte enhver relation mellem 'sheep' og 'mutton' som sprogligt indhold på den ene side og vores kategorier om uldbeklædte dyr og fårekøller på fadet på den anden side. Det er traditionelt en af de polariseringer hvor den ene yderlighed udløser den anden, når emnet skal diskuteres.

Hvis man tager udgangspunkt i at enhver sproglig kategorisering træder ind i et univers der i forvejen har sin egen struktur, kan denne ufrugtbare diskussion undgås. Det må da være klart at eksistensen af en prægnant kategori af relevans for sprogbrugeren er en meget stærkt motiverende faktor for oprettelsen af en sproglig kategori der sætter os i stand til at håndtere den førsproglige kategori af fænomener. På den anden side understreger dette også at det er et skridt der skal tages – det kommer ikke af sig selv. En oplevet isomorfi mellem det man vil sige og de kategorier sproget stiller til rådighed for en, er en lykkelig situation der på ingen måde kan tages for givet. Denne situation betyder at ikonicitetsproblemstillingen som den er rejst af funktionelle lingvister, er betydelig mere kompliceret end et spørgsmål om hvorvidt sproget afspejler virkeligheden eller ej; bl.a. kan selve sprogets struktur indgå som noget der giver en mere motiveret relation til det betegnede (jf. Engberg-Pedersen 1996).

Den psykolingvistiske modsvarighed til den proces hvorved sproget lægger sin egen struktur ned over den præsproglige verden af potentielle indhold, er klart udtrykt i det som Slobin (1996) kalder 'thinking-for-speaking'. I modsætning til den uklare klassiske Whorf-diskussion om tankens forhold til sproget handler Slobins begreb specifikt om den form for tilpasning som det kognitive apparat er nødt til at foretage for overhovedet at kunne foretage en kodning der passer til sprogets kategorier. Hvis ikke man er i stand til at præstere et kognitivt konstrukt der svarer til en indholdstørrelse som sproget har udtryk for, er man ikke i stand til at benytte den pågældende sprogkode på kompetent vis. Hvis man vil tale slaviske sprog, slipper man ikke uden om at konfigurere sin kognitive repræsentation af forløb og begivenheder på en måde der tillader en at vælge kvalificeret mellem perfektiv og imperfektiv. Hvis man vil kode retningsbestemte bevægelser, slipper man ikke uden om at indrette sin begrebsliggørelse efter at sproget er enten 'verb-framed' eller 'satellite-framed' (se nærmere kap. 2). Tilsvarende har Melissa Bowerman (1996 m.fl.) vist at børns kategorier udvikles på en måde der svarer til det de har nærliggende adgang til at kode. Sproget stimulerer til at man danner de kategorier, som sproget forudsætter – fordi disse kategorier, som fx den der udtrykkes af det koreanske verbum *keiita* (der betegner en relation mellem to størrelser der passer stramt ind i hinanden som plastikbeholder til fødevarer og det dertil indrettede låg), er en forudsætning for at kunne tale med på de gældende sproglige betingelser.

Med denne beskrivelse er der ikke sagt noget om sprogets evne til at trække kategoriseringsapparatet i en bestemt retning som ellers ikke ville være blevet dækket af kategorier, eller til at blokere for dannelsen af kategorier der ikke er kongruente med sprogets. Den nyeste forskning synes imidlertid at sandsynliggøre at sproget kan have tilbagevirkninger også ud over det rent kodningsorienterede, således at der kan være effekter af den art som minder om Whorfs teorier.

Uanset hvor markant tilbagevirkningen på det kognitive apparat er, er det nødvendigt at forholde sig til dobbeltheden af substans og struktur på indholdssiden, hvis man vil beskæftige sig med sprogligt indhold. Også i denne sammenhæng er det nødvendigt at inddrage den kompleksitet der opstår ved at overlejlrede struktureringer griber ind i de underliggende niveaus anatomi. Det er således beskrivelsesmæssigt hensigtsmæssigt at lade beskrivelsen af centrale substansområder farve af den måde de er struktureret af sproglig kodning, som bl.a. beskrevet hos Croft (2001).

Croft's 'radikale konstruktionsgrammatik' (Croft 2001) baserer sin typologiske beskrivelsesmodel på en kortlægning af betydningszoner som de aftegner sig i lyset af beslægtede (netop ikke identiske) kodningssystemer (kasus, aspekt osv) i forskellige sprog. Egentlig identitet kan imidlertid (ifølge Croft) findes på hvad der ifølge ovenstående er 'substans'-niveauet, kortlagt med udgangspunkt i hvordan sprogene koder de relevante substansdomæner: Selvom ingen kasusformer er identiske på tværs af sprogene, kan man med udgangspunkt i sammenlignelige former etablere et substansdomæne der fungerer som 'tertium comparationis', et konceptuelt univers med de dimensioner som formerne varierer med hensyn til; og dette univers fungerer så som en nødvendig forudsætning for at indplacere sprogene præcist i forhold til hinanden.

En sådan substansbeskrivelse er ikke blot et praktisk konstrukt; den vil også kunne testes på basis af de forudsigelser om sprogene der kan afledes af den, nemlig at ingen

sprog koder diskontinuerte substansområder i samme form. En sådan tankegang forudsætter således at man kan identificere substansområder, at de har deres egen indre natur, og at denne kan relateres til strukturen i forskellige sprog på en måde der ikke er forudsigelig ud fra substansen i de enkelte sprog, men dog således at alle sprog respekterer den forudsatte ikke-sproglige sammenhæng i substansområdet. Men substansområdet kan kun analyseres på baggrund af en undersøgelse af hvordan det træder frem som substrat for kodning – derved viser sprogets farvning af de underliggende niveauer sig: En del af egenskaberne viser sig kun i kraft af at fænomener i det pågældende substansområde bliver bragt i 'samme båd' set fra netop det sproglige synspunkt. (Hvorned det ikke er sagt at der ikke kan være andre kognitive sammenhænge end de rent sproglige).

Den forskellige kodning sprogene imellem udelukker derfor ikke at der kan være universelle forhold, også ved sproglig kodning – blot man ikke søger ligheden direkte imellem de sproglige indholdsstørrelser. I stedet må man søge ligheden på et abstraktions-trin over de konkrete betydningsstørrelser, nemlig i egenskaber ved den måde substansen fremtræder som forudsat grundlag for kodning på.

Denne indviklede formulering er nødvendig for at undgå en ureflekteret forudantagelse om at substansen er universelt ens i bred almindelighed, således at alle mennesker har de samme potentielle meddelelser og den samme førsproglige kategorisering af dem. Universaliteten træder nemlig først frem som empirisk troværdig størrelse, når man ved at undersøge et antal forskellige sprog kan påvise at de alle kan forstås som 'udskæringer' af den samme forudsatte (substans-)lagkage. Nødvendigheden af at have et kendskab til substansen forud for en udtømmende beskrivelse af kodningen viser sig bl.a. i et eksempel hentet fra Dahl (1979/1987) om russiske og finske kasus. Hvor de to sprog er isomorfe når det drejer sig om prototypisk *lokation* (hhv lokativ og inessiv) og prototypisk *bevægelse* (hhv. akkusativ og illativ), går de hver sin vej når det drejer sig om såkaldte 'inaktive handlinger' ('forblive', 'efterlade', hvor der kun er ét sted, men to tidsfaser): her bruger russisk lokativ, mens finsk bruger illativ. Dette kunne være forenelig med en rent monosem analyse, hvor finsk lader tidselementet være afgørende (to tider > illativ), mens russisk lader steds-elementet være afgørende (to steder > akkusativ) – men Dahl argumenterer overbevisende for at det vil være forkert, fordi det tilslører at de inaktive handlinger er en mellemform mellem to prototyper, som netop kan gå enten til den ene side eller den anden side. Substansen er altså IKKE neutral, men muliggør en bestemt mængde af udskæringer og ikke andre – fx kunne det ikke tænkes at der var en form for de inaktive og en for de to andre under ét.

Croft hævder (2001:119) at hvad han kalder 'the internal structure of grammatical categories', svarende til hvad der her er kaldt substansens forudsatte struktur, er universel, og det kun er udskæringerne der afviger. Dette er en hypotese om den del af indholdssubstansen der kodes af grammatikken og svarer således ikke til den generelle naive universalisme. Men netop fordi den lægger op til en analyse hvor sproglige kodninger og det substansdomæne de forudsætter, ses under et, er det en hypotese der kan testes.

Uanset hvor universelle konkrete substansdomæner måtte være, gælder det imidlertid at tværsproglige undersøgelser må forholde sig til dobbeltheden mellem substanssegenskaber og sproglig strukturering. I dansk sammenhæng er et typologisk

eksempel på brug af dobbeltheden en hypotese fremsat af Durst-Andersen (jf. Durst-Andersen (red.) 2002) om at der er harmoni mellem sprogenes indholdsstruktureringer ('udskæringsstrategier') på forskellige områder. Ud fra en analyse af ytringsindholdet på substansniveau som universelt omfattende betydningszoner orienteret imod en situation, en afsender og en modtager, kan man eftersøge korrelationer mellem prioriterede elementer i sprogets grammatiske kodning, således at nogle sprog domineres af situationsorienterede, andre af afsenderorienterede og endelig andre af modtagerrettede grammatiske kodninger. Uden en samtidig analyse af det forudsatte, potentielt strukturerbare indhold, og de faktiske struktureringer sproget lægger ned over dette, kan en sådan hypotese ikke eftervises.

I en funktionel teori er det vigtigt at understrege at indholdssiden, både den substans der forudsættes, og de struktureringer der sker med sprogenes udskæring af substansen, ikke kun er et spørgsmål om konceptuelle repræsentationer. Det ligger i en tilgang hvor begrebet 'funktionel' er det overordnede, at man altid må se det konceptuelle som led i en funktionel helhed: ikke blot spørge om hvad tankeunderlaget for en sproglig størrelse er, men også hvad dens *opgave* er. En underliggende lovmæssighed i den lagdelte struktur er at repræsentationelle, konceptuelle elementer, specielt situationstyper forstået som relationen mellem verbalhandlingen og de involverede argumenter, ligger 'inderst', og 'yderst' kommer så interpersonelle, interaktive elementer, såsom illokutionstyper og modale størrelser.

Men samtidig med at det er nødvendigt at skelne, er det også her nødvendigt i samme åndedræt at vise sammenhængen. De typer opgaver som ikke i sig selv består i at trække på et konceptuelt indhold, kan naturligvis kun løses ved at det kognitive system formidler dem, og derfor har den udadrettede og interaktive funktion nødvendigvis en kognitiv dimension; der er altså ikke i den terminologi jeg her benytter, identitet mellem 'kognition' og 'konceptualisering'. 'Interrogativ', 'deklarativ' og 'imperativ' er som sproglige indhold afhængige af at brugerne har et kognitivt beredskab der er tilstrækkelig sofistikeret til at man kan opfatte den talehandlingsværdi de udtrykker – men de er ikke af den grund at forstå som konceptuelle størrelser. Forskellen mellem at *udføre* og at *konceptualisere* en imperativisk talehandling er principielt den samme som forskellen mellem at udføre og konceptualisere en spisehandling. (Det er kun det første man kan blive mæt af). Og sproget er grundlæggende indrettet på at udføre handlinger – at det tillige trækker på konceptualiseringsevnen som noget sofistikeret der er specifikt for menneskesprog, fjerner ikke funderingen i en interaktiv realitet. Man kan profilere alle semantiske elementers interaktive status ved at se dem som 'instrukser' snarere end som færdige elementer i et konceptuelt helhedsbillede, dvs. som en opskrift modtageren skal følge for selv at danne sit eget billede; herved bliver også rent konceptuelle betydningsstørrelser forstået som led i handlinger der skal udføres.

Når der er grund til at insistere på at funktion ikke kan reduceres til kognition eller konceptualisering, skyldes det to ting. For det første: Det prototypiske fænomen i en kognitiv semantik er kategorisering (jf. fx Taylor 1989 og senere udgaver), og en konceptuel tilgang vil derfor typisk fokusere på den bestemte funktion i sproget der går ud på at betegne en bestemt konceptuel betydningszone eller konfiguration. Dette er også aldeles fundamentalt – men det er ikke det eneste sproget kan. Det er væsentligt at se

sproget som et redskab for interaktiv indgriben i sociale processer og ikke kun som middel til at fremmane konceptuelle repræsentationer. For det andet: Da al menneskelig handlen er medieret af den handlendes kognitive beredskab på en eller anden måde, er det umuligt at holde handlen og kognition ude fra hinanden. Derfor er det nærliggende at lade handlingen og den kognitive repræsentation af den glide ud i ét. Principielt er det imidlertid nødvendigt at sige at der er forskel på en handling som noget der foregår i et socialt rum og inddrager andre deltagere, og på en hvilken som helst (nok så præcis og nuanceret) kognitiv repræsentation af handlingen. En funktionel sprogbeskrivelse overskrider derfor det rent konceptuelle ved at betragte faktiske kommunikationsbegivenheder med deres fysiske og sociale dimensioner som input til den proces der skaber og vedligeholder sproglige strukturer, også selvom det i 99 % af alle tilfælde ikke gør nogen forskel om man taler om sproglige størrelser som noget der indgår i et konceptuelt system, eller som noget der manifesterer sig i interaktiv handlen.

1.5. Langue og parole

Det overtagne strukturelle tankegods, der er beskrevet ovenfor, implicerer også en overtagelse af den grundlæggende strukturelle sondring mellem sprogbygning og sprogbrug, 'langue' og 'parole' i Saussures terminologi. I en dansk optik er det noget ganske andet end den generative sondring mellem 'competence' og 'performance', der bygger på en psykolingvistisk hypotese om et indre mentalt sprog (I-sprog) hvis logik kun ufuldkommet og fordrejet kan ses i sproget som et ydre fænomen (E-sprog). Saussure opfattede sproget som en egenskab ved sprogsamfundet (i forlængelse af en tankegang hos Durkheim), og Hjelmslevs forestillinger om norm og usus afspejler samme tankegang. Som bl.a. påvist af Geeraerts, kommer man så til at savne en mekanisme der formidler mellem det sociale niveau og det individuelle kognitive niveau, men ligesom hos Durkheim stiller en samfunds-baseret forestilling om sprogets væsen sig et sted hvor spørgsmålet kan rejses: hvis selvmordet som en yderligt individuel handling kan vises at være intimt forbundet med fænomener af makro-social karakter, kan man på samme måde tage udgangspunkt i at sproget som makro-social størrelse har en påfaldende direkte ledning ind til et sprogbegreb som er centralt i konstitutionen af individet. Den nærmere afklaring af forholdet kan så vente.

Med et udgangspunkt i sprogsamfundet kan man operere med et begreb om sprogbygning, der er baseret på sprogbrugen som det primære ontologiske domæne for sproget: sprog er en form for social adfærd, før det er noget andet. Dette er i forhold til Saussure en omvendning af samme karakter som omvendingen af forholdet mellem substans og struktur: sprogsamfundet kunne ikke have et sprogsystem uden som noget der forudsætter en sproglig praksis, ligesom sproget ikke kan have 'valeurs' uden at destillere dem ud af et forudsat betydningsunivers, som sprogets net kan kaste sin skygge på. På samme måde er sprogbygningen set fra et funktionelt synspunkt en måde at organisere sprogbrugen på, der forudsætter eksistensen af en sprogbrug, men lægger nye egenskaber oven i den.

Processen hvorved en sprogbygning lægges oven i sprogbrugen kan ansues både i evolutionært (fylogenetisk) og tilegnelsesmæssigt (ontogenetisk) perspektiv. Som et centralt moment i denne meget komplekse overgang kan man pege på overgangen fra

uanalyserbare, holofrastiske ytringer, til ytringer sammensat af mindre tegn – altså spaltningen mellem 'tegn' og 'ytring'. Forud for denne spaltning er der ikke meget kød på sondringen mellem sprogbrug og sprobygning: hvert tegn (= ytring) er en instantiering af en type, og selve systemet af tegn er blot et sæt af de typer, hvoraf den enkelte ytring er en 'token'. Men når først spaltningen sker, kan tegnene ikke nøjes med at leve som aktuelle instantieringer – de får egenskaber der eksisterer som 'potentiale', hvoraf hver aktualisering kun repræsenterer et udpluk. Derfor forudsætter spaltningen mellem tegn og ytring et indre reservoir (mens holofrastiske tegn kan udløses direkte af den relevante stimulus i konteksten) – ligesom eksistensen af begrebslig (konceptuel) betydning (evnen til at operere med *begrebet* 'luftalarm' snarere end blot at reagere når en konkret alarm lyder over byen) også forudsætter et potentiale der ikke er bundet til en konkret situationel instantiering. I social optik betyder det at medlemmer af sprogsamfundet opnår 'trækning-sret' på et forudsat fælles univers af udtryksmuligheder og begreber, som er langt større end enhver konkret aktualiseret meddelelse kan rumme.

Denne forestilling om sprobygningen opfatter den som baseret på sprogbrugen ('usage-based', med en betegnelse for koalitionen mellem kognitiv og funktionel lingvistik i USA, jf. Barlow og Kemmer 2000) – men uden at dette skal forstås som et forsøg på at udviske sondringen mellem system og usus. Den empiriske proces som samtidig forbinder og adskiller de to niveauer, er en 'destillationsproces', hvorved elementer fra sprogbrugen tingsliggøres/hypostaseres/opsamles i generaliseret form beregnet på senere brug (NB som elementer og ikke som hele genbrugelige ytringer, jf. ovenfor, i hvilket tilfælde der ikke behøvedes nogen adskillelse). De to niveauer hænger således sammen, men har en forskellig livscyklus: hvor selve sprogbrugen har en meget hurtig omsætningstid, har det opsamlede potentiale væsentlig langsommere biorytmer. Langsomheden har to årsager, en kognitiv og en social: selve den kommunikative begivenhed udfolder sig i øjeblikket og kan være glemt øjeblikket efter, men ændringen af det kognitive reservoir må nødvendigvis følge efter i tid og fordrer en selektionsproces – såvel som på sprogsamfundsplan en sprednings-(?propagations'-)proces.

Når først sprobygningen eksisterer som kognitivt og socialt faktum, har den en kausal betydning for sprogbrugen (det overliggende niveau griber således ind i det underliggende), derved at det er upraktisk for sprogbrugerne at afvige fra de brugsanvisninger som elementerne er belagt med i sprogsystemet. Ligesom et andet tegnsystem, rødt og grønt i trafikken, afhænger den kausale kraft af sprogbrugernes kognitive system og deres reaktionsmønstre, men i begge tilfælde er der en feedback fra omverdenen som (ligesom i evolutionær biologi) er med til at favorisere adaptiv (systemtilpasset) adfærd: Hvis man i strid med systemet vælger at køre frem for rødt risikerer man at blive fra-selekeret, ligesom ens ønsker bliver fra-selekeret hvis man vælger at bruge ordet 'varm' i stedet for 'kold' når man ønsker en øl der ligger under stuetemperatur. Det betyder at sprogsystemets eksistensmodus er som mønster ('pattern'), mens sprogbrugen eksisterer som proces (jf. Fortescue 2002). Ligesom momenter af processen opsamles og føjes ind i mønsteret, griber mønsteret regulerende ind overfor processen og kanaliserer den.

Denne dobbelthed, som er nært beslægtet med de tidligere spaltninger der er beskrevet, betyder at faktisk sprogbrug altid må beskrives som både en aktualisering af et

forudsat system (hvis man ikke kender sproget, forstår man ikke ytringen), og som en selvstændig begivenhed der ikke kan reduceres til systemet (hvis ikke man forstår den måde system-egenskaberne fungerer i den konkrete kontekstuelle proces, forstår man heller ikke ytringen).

Funktionelle sprogbeskrivelser har i et vist omfang profileret sig ved at fokusere på de processer der viser sprogbrugens betydning for sproglige kategorier, hvilket er vigtigt i forhold til autonomistiske forestillinger om struktur og system. Betydningen af frekvens for kategoriers opståen og stabilitet er et godt eksempel på denne type forskning (jf. Bybee og Hopper 2001, Bybee 2002). Hvis polariseringen overdrives, risikerer man imidlertid en reduktion af potentialets status i forhold til det aktualiserede. Dette kan ses fx i Thompson (2002), hvor korpusfund bruges som argumentation for at det mindre frekvente ikke bør medregnes til systemniveauet (= potentialet): det man kan sige er det man faktisk har sagt. Selv når man beskriver udpræget diskursorienterede størrelser (jf. fx Hansen 1998), er det imidlertid (set i lyset af den position jeg her har fremstillet) et essentielt moment at være opmærksom på brudfladerne mellem et forudsat potentiale og den dynamik der ligger i usus – i stedet for af princip at garantere faktisk usus at få det sidste ord.

Denne opfattelse har også betydning for forholdet mellem synkroni og diakroni. Det at de to indbyrdes påvirkningsmekanismer (destillering fra sprogbrug til sprogsystem, adaptation fra sprogsystem til sprogbrug) hele tiden fungerer sideløbende, betyder at en synkron sprogtilstand strengt taget kun eksisterer som øjebliksbillede. Man kunne derfor fristes til, som visse grammatikaliseringsteoretikere, at hævde at kun diakroni er egnet til at beskrive sproglige lovmæssigheder, mens synkroni er et epifenomen (jf. Bybee, Pagliuca & Perkins 1994:4). Det vil imidlertid være en tilsnigelse, for diakroni forudsætter at man til enhver tid kan fastslå hvad den synkrone tilstand er – ellers er heller ikke forandring beskrivelig. Den relevante generalisation går tilbage til Saussure, som brugte termen 'pankron' sprogbeskrivelse om det univers hvor tidsdimensionen var med i det samlede billede, samtidig med at synkrone relationer var repræsenteret. Både synkrone og diakrone beskrivelser er abstraktioner fra en pankron helhed.

Sprogsystemets placering i sprogsamfundets sociale og interaktive univers betyder endvidere at variabilitet ikke er et randfænomen der kan udsættes til efter den egentlige sprogbeskrivelse er færdig. Igen må man her gennemføre en omvendning af det sædvanlige perspektiv: i stedet for at se variation som en undtagelse fra en ellers stabil regel, må man se generalitet og konstans som noget der opstår på en baggrund af forudsat variation. Et fælles sæt af valgmuligheder må for at findes skabes og vedligeholdes i kraft af sociale processer, og disse processer fungerer jævnsides med processer der skaber individuelle og lokale variationer. Det er behovet for og ønsket om at have adgang til en fælles pulje af udtryksmuligheder, der holder individer sammen i et sprogsamfund, og grænserne for konstansen sættes af de grænser som hører sammen med karakteren af de ønsker og behov man har. I stedet for at tage udgangspunkt i en ideel homogenitet som Chomsky, kan man derfor med fordel tage udgangspunkt i en forestilling om variabilitetens omfang (jf. også Nedergaard Thomsen 2003): hvilke varianter er til rådighed indenfor det samlede sprogsamfund, og på hvilken måde er tilhørsforhold til undergrupper indenfor sprogsamfundet en medvirkende faktor ved valget af udtryksformer (jf. Geeraerts 2004)? Homogenitet kan kun opnås ved en abstraktion fra denne dimension, og en sådan er

(ligesom enhver anden idealiserende abstraktion) tilladelig i det omfang den er forenelig med det deskriptive formål man forfølger, og ikke indebærer at man taber den komplekse helhed af syne.

1.6. Metoder

Det sproglige genstandsområde der er aftegnat ovenfor kan studeres på samme måder som er kendt fra sprogvidenskaben i bred almindelighed. Det eneste der gør det relevant at diskutere metoder, er spørgsmålet om hvordan den gennemgående dobbelthed mellem det forudsatte, strukturerede potentiale og den konkrete sproglige udfoldelse kan studeres i det overordnede funktionelle perspektiv der er præsenteret her.

I det omfang det forudsatte sociale potentiale er noget man har adgang til som medlem af sprogsamfundet, kan man også som funktionalist tappe sin egen viden som en del af forskningsprocessen, fx siddende i sin egen lænestol. Intuition er imidlertid en usikker metode af forskellige årsager, og den bør udøves med støtte af kontrollerende procedurer, fx den eksperimentelle (omend intuitive) procedure der kendes under navnet *kommutation*: hvis man fremsætter en teori om et elements bidrag til helheden (betydningsmæssigt eller distinktivt), kan denne kontrolleres ved at man udskifter dette element med et andet og tjekker hvad ens intuition siger til denne udskiftning. Denne hæderkronede strukturelle metode er især brugt i fonemanalysen, men kan ligefuldt benyttes ved analysen af indholdsbærende elementer; hvis man har svært ved at beskrive indholdet af to nærtbeslægtede elementer (såsom *endnu* overfor *stadig*), har det en disciplinerede virkning på ens tankeproces at udskifte dem på samme plads.

Der er her den forbindelse med idegrundlaget, at kommutation understreger egenskaber ved systemet som korrigerende faktor overfor intuitioner der er bundet til den øjeblikkelige situation. Det modsvarende korrektiv vil være at undersøge i hvor høj grad potentialet faktisk udnyttes i aktualiserede ytringer – og det kan så vise sig at denne udskiftningsmulighed er af ringe praktisk betydning, fordi valgene træffes på andre niveauer. Fx er bestemthed og ubestemthed så stærkt forbundet med hele meddelelsen, at en beskrivelse der kun ser på valget som en del af NP-strukturen isoleret set, ikke vil kunne levere en tilfredsstillende beskrivelse af bestemthedens relation til faktisk sprogbrug.

Intuitionens formåen er (som beskrevet af Givón 1995:18) forskellig i forhold til forskellige sproglige områder, også når det drejer sig om forhold der principielt omfattes af et individs sproglige potentiale. Den er stærkest i relation til begrebmæssig betydning, svagere i forhold til mere abstrakte betydninger som de udnyttes af grammatiske kategorier og svagest når det drejer sig om processuelle og diskursive betydninger. Når man analyserer variation, synkron eller diakron, er den i sagens natur uhyre upålidelig eller direkte uanvendelig.

Efterhånden som man bevæger sig ud i intuitions yderdistrikter, bliver det derfor tiltagende nødvendigt at supplere eller erstatte den med andre metoder. Den klassiske metode er excerpering, som med vore dages korpusteknologi er blevet betydelig lettere, hvilket også betyder at kravene er blevet skærpet om at have korpusbelæg for påstande man fremsætter med støtte i intuitionen.

Ikke alle forhold kan imidlertid belyses af korpora. Dels kan selv meget store korpora kun i begrænset omfang belyse fænomener under en vis frekvens; dels kan de i sagens natur ikke beskrive forholdet mellem input og sproglig respons. Laboratorieeksperimenter med kontrolleret input er derfor nødvendig når man vil undersøge hvordan kognitive processer fungerer med hensyn til produktion af eller respons på specifikke sproglige udtryksformer. Også her har en distinktivt orienteret tankegang en rolle at spille: førend man har en ide om hvilke valg der er relevante, er det svært at designe eksperimenter som viser noget klart om på hvilken måde det kognitive system håndterer bestemte inputtyper. Men valgene behøver naturligvis ikke være kodeorienterede – de kan være orienteret ud fra typer af sproglige præstationer ('theory of mind', fx: kan man skelne mellem egne (tidligere) opfattelser, andres opfattelse, og virkeligheden som man ser den nu). Hvis man specifikt ønsker at undersøge hvordan sprogprocessing foregår, er det imidlertid nødvendigt at have hypoteser om hvilke krav om sondringer og brugsbetingelser i øvrigt koden stiller sprogbrugeren overfor.

Som randfænomen kan man spørge hvad dansk funktionel lingvistik kan sige om den pan-humanistiske aktivitet at beskrive sproglige ytringer eller sprogspil i det hele taget, med alle de formål man kan have med det. Det centrale må her være at understrege kompleksiteten i forholdet mellem det sproglige potentiale og dets udnyttelse til faktisk kommunikation. Alle forsøg på at slutte direkte fra koden til budskabet, eller fra budskabet til koden, indebærer en reduktion af kompleksiteten i sproglig kommunikation. Dette kan fx være et kritisk potentiale i forhold til visse anvendelser af begrebet 'diskurs', forstået som en subkode der er bundet til ganske bestemte budskaber. En sådan en-til-en relation mellem kode og budskab kan naturligvis tænkes som et grænsetilfælde, specielt ved ritualiserede former for kommunikation; men standardsituationen vil være at man i kommunikative processer møder en række grænseflader, hvor der skal træffes valg: der skal vælges en (sub)kode der passer til situationen, en handlende og dermed kommunikerende rolle i forhold til processen, en meddelelse der passer til ens hensigter, helt ned til de illokutive, modale og referentielle tegn der placerer meddelelsen i forhold til konteksten. Uden at man ser de sproglige valg som noget der situerer sig i forhold til et forudsat univers af muligheder, kan man ikke yde denne kompleksitet retfærdighed.

1.7. Teori og empiri – og systemisk-funktionel lingvistik (= SFL) som advarende eksempel

Al videnskabelig beskrivelse udspiller sig i et spændingsfelt imellem to aktiviteter, opstillingen af en teori og indsamlingen af empiriske data der kan afkræfte eller bekræfte teorien. Forskellige forskere befinder sig typisk på forskellige steder i dette felt, og den enkelte forsker bevæger sig også; men uanset hvor tæt ved den ene pol man befinder sig, er man altid afhængig af forholdet til anden pol., hvis ens forskning skal være frugtbar. Dette er epigrammatisk udtrykt på den måde at teori uden empiri er tom, mens empiri uden teori er blind (vistnok af Kant). Mere jordnært betyder det første at hvis man nøjes med at opstille teoretiske modeller uden at bekymre sig om hvordan de forholder sig til virkeligheden, kan teorierne aldrig komme til at levere nogen ny viden; de forbliver rene luftkasteller, en slags parallel-univers i forhold til virkeligheden. Hvis man til gengæld går ud og indsamler data uden at spekulere på hvad disse data viser, dvs. hvilke egenskaber

ved virkeligheden de afspejler, kan man blive ved i det uendelige uden at blive klogere af den viden man får. Slutpunktet er her en model af verden i forholdet 1 : 1 – en ren gentagelse, snarere end en bearbejdning, af input fra verden.

Den frugtbare midtbane i modsætning til de to grøfter er fremfor alt karakteriseret ved at man fastholder samspillet mellem teorien og empirien. Det betyder at man skal udlede forudsigelser af teorien, som data kan enten bekræfte eller afkræfte, og derefter gå ud og finde de relevante data. Når disse så er fundet, må man igen overveje konsekvenser for teorien og derpå gå ud og finde nye data. Der skal således være forbindelse begge veje: teorien skal kaste lys over data ved at gøre det interessant om de har den ene eller den anden egenskab – data skal kaste lys over teorien ved enten at bekræfte eller afkræfte den. Da palæontologen Steven Gould fremsatte sin teori om 'punctuated equilibrium' ('ligevægtsperioder adskilt af kriser') som formel for evolutionshistorien, gav man sig til at lede efter lange perioder i aflejringerne hvor intet skete – og det var naturligvis uhyre interessant for Gould at det lykkedes (og dermed afkræftede den tidligere forestilling om langsom, men kontinuert udvikling). Det er svært at forestille sig hvordan en omhyggelig dokumentation af at hvert nyt aflejret lag intet ændrer i forhold til det foregående, kan få det til at give i videnskabsmandens sjæl, uden netop i relation til en sådan teori.

Denne videnskabelige dobbelthed manifesterer sig i en dobbelthed i den (oftest distribuerede, snarere end individuelle) kognitive proces som er kernen i videnskabelig erkendelse. Dels skal der være en repræsentation, som rummer teorien om genstandsområdet; dels skal der være en repræsentation af indkommende data – og endelig skal de to sæt af repræsentationer bringes i relation til hinanden, således at teorien belyser egenskaber ved data, og data belyser egenskaber ved teorien. Hvis dette remtræk fungerer som det skal, bliver teorien løbende ændret af feedback fra data, og omvendt bliver teorien i stand til at profilere nye egenskaber ved de data den konfronteres med. Teorien bliver derfor gradvis i stand til at håndtere flere og flere slags data, samtidig med at den bliver i stand til at håndtere de samme data på en mere og mere dækkende måde. Det ville være fristende at sige at teorien bliver mere og mere 'rigtig' – men da det altid kan tænkes at der kommer en forklaring på et nyt grundlag der viser sig at være bedre, er det sikrere at bruge ordet 'robust': en teori der har overlevet og tilpasset sig store mængder af forskellige data kan anses for mere robust end en der lige er udtænkt og kun er blevet brugt på nogle få udvalgte data.

Det ligger i denne beskrivelse af forskningsprocessen at en teori er noget andet end blot en beskrivelse der enten kan være rigtig eller forkert (hvad den i daglig tale ofte reduceres til). Dels er den mere omfattende end en enkelt påstand – den giver mulighed for at mange forskellige enkeltpåstande kan sættes ind i en større sammenhæng. Desuden er den et nødvendigt redskab for forskningen, i kraft af at man overhovedet ikke kan komme i gang uden at have en teori (jf. den blinde empiri) – det er altså bedre at have en dårlig teori end slet ingen, for så kan man i det mindste få vekselvirkningen i gang mellem de påstande man udleder af sin teori og de empiriske observationer man finder frem til. Denne kompleksitet betyder at en teori også har et komplekst forhold til virkeligheden. Teorien som helhed er således ikke direkte falsificerbar, på den måde en enkeltpåstand er. Når man har udledt en påstand af sin teori og konstateret at selve denne påstand kan falsificeres, dvs strider imod empiriske fund, smider man ikke hele teorien ud, men ændrer

på den og afleder nogle nye påstande, som man så prøver at få belyst empirisk. En teori afspejler også det perspektiv man vælger at anskue genstanden i – i funktionel lingvistik vælger man fx at se sproglige fænomener i sammenhæng med den omverden de spiller sammen med. Det er ikke direkte 'forkert' eller 'rigtigt', men på langt sigt kan det vise sig mere eller mindre frugtbart, dvs. i større eller mindre omfang give anledning til robuste beskrivelser af genstandsområdet. En teori der trods lang tids brug ikke giver særlig meget af den slags vil derfor blive 'forladt', snarere end at den bliver lodret falsificeret.

Det afgørende er altså selve arbejdet med at få teorier til at gribe om virkeligheden. Den mest oplagte fælde i denne proces er at man scanner data for at finde eksempler der bekræfter teorien, og så koncentrerer sig om dem. Den er fælles for alle videnskaber – sådan gør alle spontant, uanset hvor meget umage de gør sig for at undgå det, og denne risiko må derfor reguleres af procedurer for hvordan data udvælges og bearbejdes. I humanistiske videnskaber er denne proces imidlertid vanskeligere at gøre kontrollabel end i naturvidenskaben, fordi en del af data har karakter af fortolkning, dvs. at de har en delvis subjektiv ontologi: det sete, herunder altså data, afhænger (delvis) af øjnene der ser. Når det ikke altid er muligt at iværksætte kontrollerede eksperimenter, og det derfor drejer sig om fortolkning af eksisterende datamængder, er det sværere at styre den spontane tilbøjelighed til at finde eksempler der bekræfter teorien. En vigtig årsag til dette ligger ud over den spontane interessebestemte kognition, altså at man ser det man kikker efter. Det ekstra ligger i at ens indarbejdede teoretiske begreber får status af de begreber man tænker *med*, dvs. de bliver en del af de briller gennem hvilke man ser på virkeligheden. Når først man har lært at torden og lyn er manifestationer af samme begivenhed, hører man torden og ser lyn *som* en del af samme begivenhed. Det kan man gøre hvadenten teorien er rigtig eller forkert. Hvis man har en teori om at andre racer er laverestående, ser man deres anderledes kultur og livsform som manifestation af deres lavere stade. I kraft af den mekanisme bliver data altså allerede på det ubevidste plan slebet til så de passer med ens teori. Derfor ser dybdekasus-teoretikere alle sproglige sætninger som konfigurationer af kasus omkring et verbum, frasestruktur-grammatikere ser dem som træstrukturer, og konstruktionsgrammatikere ser dem som ansamlinger af konstruktioner.

Denne gensidige tilpasning mellem ens data og ens teori er en risiko alle er undergivet, alene af den grund at vi (formodentlig) er genetisk programmerede til at adaptere vores begrebsapparat til at processere fænomener i verden på de måder der er interessante for os. Det interessante er derfor hvor meget man gør for at modvirke denne konstante risiko. Det er her et levende debatmiljø kan give forskere noget som de ikke kan levere på egen hånd – feedback fra folk der ser med andre øjne. En vigtig grund til at forskning er et godt eksempel på distribueret kognition er derfor at der er visse typer af nødvendig feedback der fortrinsvis fås udefra. Hvis man har en lingvistisk skoledannelse, er det afgørende at den feedback medlemmerne giver hinanden, har den rigtige balance mellem bekræftelse og korrektion, jf. afsnit 1 ovenfor: Man skal dels hjælpe hinanden til at komme videre med problemerne end man kunne på egen hånd, ved at dele præmisser i tilstrækkelig høj grad – men man skal også hjælpe med at etablere en konfrontation med de ubekvemme sider af virkeligheden, som den enkelte forsker er blind for.

Disse maksimer vil formodentlig lyde banale for alle der ikke selv har erfaring med forskning, på linje med at man skal se sig for når man går over gaden og vaske hænder når

man har været på wc. En sådan reaktion overser imidlertid én ting, nemlig at (god) forskning er ret vanskelig at lave. Når man prøver at skaffe ny viden, er der typisk en grund til at denne viden ikke allerede findes, og det vil sige at man som forsker næsten pr. definition altid arbejder på kanten af hvad man kan magte. Man må derfor sætte ressourcerne ind på at sikre at der overhovedet kommer noget ud i den anden ende, også selvom der skulle smutte noget her og der. Fejlprocenten kan være meget stor, også ved god forskning, og det bør man have en grundlæggende generøsitet over for.

Det betyder også at der skal være plads til et nogle forskere bruger det meste af deres krudt i den teoretiske afdeling, altså med at udkaste nye modeller for hvordan virkeligheden kan være indrettet, og ikke selv er særlig gode til at tjekke om de nu også passer. Der er en klassisk arbejdsdeling mellem teoretiske og eksperimentelle fysikere, og denne arbejdsdeling behøver ideelt set ikke at give anledning til gensidig mistro, heller ikke blandt lingvister. Ligeledes skal der være plads til at nogle bruger krudtet på at indsamle og beskrive data uden at disse tilføjer voldsomt meget nyt til de (teoretiske) repræsentationer af virkeligheden, vi havde i forvejen. Sidstnævnte opleves ofte som kedelige, men netop de kan ved deres aktivitet legitimere at andre kan få lov at koncentrere sig om at udkaste spændende men fritflyvende ideer. Betingelsen er blot at der er samspil mellem de forskellige ender af feltet.

Denne principielle åbenhed kan motiveres med henvisning til naturens egen problemløsningsmekanisme: evolution foregår ikke ved at der kun sker fornyelser som er brugbare, men ved at der foregår masser af fornyelser, hvoraf de fleste så bliver sorteret fra igen. Det er eksistensen af en sorteringsproces, der er karakteristisk for et sundt videnskabeligt miljø, ikke at alt hvad der siges, umiddelbart ser fornuftigt ud. Også i sprogvidenskaben er der mange eksempler på at man arbejder ud fra præmisser der ikke ser særlig plausible ud på forhånd. Den generative grammatik har i mere end en generation som hovedregel arbejdet med et basalt niveau der hverken var udtryk eller indhold, til trods for at sprog er defineret ved at være tegn med udtryk og indhold, og opstillet som kriteriet for 'forklaring', at man kunne påvise hvordan strukturer kunne udledes af en postuleret medfødt grundstruktur, der er af rent formel karakter. Der er formodentlig forholdsvis få personer uden for den generative verden som nogensinde har fundet denne hypotese troværdig i sig selv, men det har ikke hindret den i at være forudsat beskrivelsesgrundlag i den pragmatisk set mest succesrige skoledannelse nogensinde. Man kan måske mene at man ikke behøvede at have brugt fuldt så lang tid på at komme ud over denne grundantagelse som den generative grammatik har brugt, men det afgørende er igen at der faktisk sker en vekselvirkning med data, så teorien reagerer på feedback fra virkeligheden. Hvor fjernt den generative grammatik end på mange punkter har været fra at lade sig afkræfte af faktisk sprogbrug, har grammatikalitetstesten på det konkrete plan og reaktioner imod forskellige former for ukontrollabel kompleksitet på det mere abstrakte plan betydet at teorien ikke har forseglet sig på alle punkter, men faktisk i et vist omfang flytter sig for at få bedre greb om virkeligheden.

Den eneste utilgivelige synd i et således beskrevet billede af videnskabelig praksis, er derfor hvis vekselvirkningen mellem teori og empiri mangler. Som et eksempel på at denne risiko er aktuel i sprogvidenskaben, også når det drejer sig om forskere hvis sprogsyn ligger tæt på det der er beskrevet som karakteristisk for dansk funktionel

lingvistik, kan man (inspireret af Carl Bache, jf. Bache *fc*) nævne den videnskabelige praksis i den såkaldt systemisk-funktionelle lingvistik, dvs. den teoridannelse der er grundlagt af Michael Halliday. Beskrivelsen kan samtidig illustrere faremomenterne ved skoledannelse, hvis skoledannelsen betyder at man holder op med at underkaste resultater indenfor skolen en kritisk afprøvning: det videnskabsteoretiske og det videnskabspragmatiske hænger snævert sammen i dette tilfælde.

Som udgangspunkt skal det understreges at denne alvorlige kritik ikke indebærer en påstand om at alt hvad der er sagt af Halliday eller af andre systemiske lingvister er forkert eller uvidenskabeligt. Halliday er selv foruden at være karismatisk og inspirerende en uhyre vidende og iderig personlighed, og både han selv og en række forskere har med udgangspunkt i hans ideer ydet værdifulde bidrag til sprogvidenskaben. Påstanden drejer sig specifikt om systemisk lingvistik som teoretisk skoledannelse, set i lyset af hvordan den bruges i relation til sproglige data. Man kan sige det på den måde, at der kan være god grund til at bruge indsigter fra systemiske lingvister, mens der må advares imod at tilslutte sig selve den systemisk-funktionelle lingvistik.

Kritikken, som her kun kan dokumenteres eksemplarisk, går begge veje. Den ene vej består i at data ikke (eller i for ringe grad) holder teorien i tømme: det er ikke klart i hvilket omfang teorien hviler på, eller eventuelt kunne afkræftes af, bestemte former for data. Den anden vej består i, at data ikke (eller i for ringe grad) belyses af teorien: data af en hvilken som helst art kan i forholdsvis ufordøjet stand føjes ind i teorien, som derfor tendentielt kan blive uhyre omfattende. Set i forhold til hvad der blev sagt ovenfor, risikerer SFL både at skabe luftkasteller der ikke korrigeres af feedback fra virkeligheden, og at arbejde hen imod en 1:1 model af hele verden.

Med hensyn til selve teoriens grundlæggende begreber kan man nævne de tre grundlæggende 'metafunktioner', den eksperientielle, interpersonelle og tekstuelle, som et eksempel på det problematiske forhold mellem teori og empiri. Hvad indebærer det egentlig at påstå at der findes netop disse tre metafunktioner? Det er ikke klart hvad man kan udlede af det, eller om der fx ville være noget i vejen for at foreslå en fjerde, fx en 'ekspressiv' metafunktion. Eksistensen af netop disse tre giver ikke anledning til hypoteser om at de skal indrangeres på en bestemt måde i strukturen (der måske kunne testes). På det rent begrebslige plan er den tekstlige funktion også af en anden slags end de to øvrige, hvilket Halliday også selv har anført, jf. Butler (2003:241). Halliday har givet nogle antydninger af hvilke egenskaber ved sproget der svarer til de tre strata, men disse er lette at anføre modtilfælde imod (Butler 2003: 243-44).

Lidt længere nede i abstraktion kan man nævne inddelingen i fire fundamentale talehandlinger, struktureret i to valg: (1) mellem at tilbyde eller anmode (2) mellem information på den ene side og varer/tjenesteydelser på den anden (Halliday 1994: 68-69). Et stykke af vejen kan der anføres sproglige data til støtte for denne inddeling: Valget af indikativ svarer til en fokus på information, og indenfor dette valg kan man så igen vælge mellem at give (deklarativ) eller anmode om information (interrogativ). Men hvis man vælger 'imperativ', svarende til 'varer og tjensteydelser', i stedet for indikativ, har man kun muligheden for anmodning, ikke for tilbud. Dette er Halliday naturligvis helt klar over, men det fortolkes så på den måde at sproget savner en 'kongruent' realisation af den fundamentale talehandling at tilbyde varer og tjensteydelser.

I teoriens overordnede geografi opereres med tre niveauer: det semantiske, det leksikogrammatiske og det fonologiske, hvoraf de to nederste er velkendte. Mere problematisk er det semantiske niveau, som er anskuet i tekstligt perspektiv. Det er tænkt uafhængigt af det leksikogrammatiske, bl.a. fordi den tekstlige helhed (med rette, kommunikativt set) anses for mere fundamental fra et funktionelt synspunkt end det enkelte grammatiske valg. Spørgsmålet er imidlertid med hvilken baggrund man opstiller de tekstlige, semantiske valg, som så skal realiseres i det leksikogrammatiske system. Det er her, det fundamentale problem opstår: Så vidt man kan se, er der intet der begrænser teoriens udøvere i at postulere lige præcis det sæt af valg de har lyst til. Dels er grænserne mellem semantik og leksikogrammatik flydende (Butler 2003:178ff), dels kan man frit postulere semantiske valg uden at disse afspejles leksikogrammatisk (fx 'tilbud om varer/tjenstydelse', jf. ovenfor).

Bache (fc) har givet et eksempel på hvordan man kan udnytte friheden imellem semantiske valg og leksikogrammatisk system, nemlig i analysen af tempusystemet. Analysen af tempus indebærer bl.a. at elementet af deixis ignoreres, og tempus ses udelukkende som relationel. Der er et valg mellem tre fundamentale muligheder (nutid/datid/fremtid), svarende til rækkefølgen mellem begivenhedens tid og referencetid (jf. Reichenbach 1947). Endvidere betragtes valget som rekursivt: man kan vælge i flere omgange. Hvis man vælger to gange nutid, realiseres den sekundære nutid som progressiv; hvis man vælger to gange datid, realiseres den sekundære datid som førtid (samlet førdatid); hvis man vælger to gange fremtid realiseres den sekundære fremtid som (*be*) *going to* – og så fremdeles. Teorien forudsiger også muligheder som *will have been going to be being tested*.

I forhold til sprogets strukturelle kategorier betyder dette at man (foruden deixis) ignorerer forskellene mellem førtid og datid (begge dele manifesterer datid) og *will* og *going to* (begge dele manifesterer fremtid), og progressiv og præsens. Man ignorerer desuden typologiske generalisationer om de forskellige typer af betydning der er involveret i de forskellige kategorier (tempus overfor aspekt; prospektiv overfor futurum). I forhold til faktisk sprogbrug ignorerer man at de komplekse flerfolds rekursive former aldrig er attesteret i virkelig sprogbrug (Bache kontrollerede selv i British National Corpus). Det er desuden velkendt, jf. Bybee & Dahl 1989, at grammatiske tempusformer i modsætning til logiske operatorer netop *ikke* er rekursive. Bache har (2004) fremført denne kritik i et forum der også rummede teoriens ophavsmænd, og mødt den klare holdning at der ingen interesse var i miljøet for at lave teorien om.

Set fra et rent lingvistisk synspunkt er dette egentlig ikke så bekymrende; der er ingen risiko for at denne beskrivelse vinder indpas uden for SFL-kredsen selv. Mere problematisk er det i forholdet til grænsefladen mellem sprog og analysen af sprogligt formidlede kommunikative processer, og i forhold til potentielle brugere der ikke har nogen lingvistisk ekspertise (men kommer til SFL for at gøre brug af den sprogvidenskabelige ekspertise man forestiller sig teorien har genereret). Den stærkt anvendelsesorienterede holdning i SFL er af stor betydning for vurderingen af hvad friheden til at opstille valgmuligheder som udgangspunkt for analysen. I videre perspektiv har det også at gøre med videnskabsfolks ansvar overfor offentligheden: En orientering imod anvendelse kan tage sig ud som noget der repræsenterer en hensyntagen og en

åbning overfor 'brugere' uden for den videnskabelige verden. Men det betyder på den anden side også at ansvaret for at have det videnskabelige grundlag i orden er skærpet, netop fordi man henvender sig til et publikum der ikke har baggrund for at kikke teorien i kortene. Her kan der derfor være god grund til at nære betæneligheder (se om denne risiko også Widdowson 2004).

Når man skal analysere tekster eller sprogspil, herunder institutionelle sproglige processer, giver den praksis der er beskrevet, store muligheder for at analytikeren får frit slag til at postulere de semantiske valgmuligheder man nu har lyst til – og derpå applicere dem på et sprogligt materiale. I en fase koblede Halliday (1973) således Basil Bernsteins kategorier på som udtryk for de valg man traf ('positions-orienteret' overfor 'person-orienteret'). Det principielle problem i et sæt af valgmuligheder der starter med sådanne sociologiske kategorier og ender med grammatiske kategorier som indikativ, ligger i vanskeligheden ved at gennemskue hvad der begrunder og validerer de valgte kategorier. Der er nemlig ingen lingvistisk begrundelse eller validering af de socio-semantiske kategorier – de er grebet, om ikke ud af luften, så ud af den intuition eller foretrukne teori som den enkelte analytiker vælger at lægge til grund. Man inkluderer dem fordi de "kan bruges", ikke fordi de har nogen videnskabelig status indenfor det sprogvidenskabelige beskrivelsesapparat. Dette er imidlertid i vidt omfang en del af principgrundlaget. Butler (2003:158) citerer Halliday for at teorien er udformet 'not so much to prove things, but to do things'. Og (p.157):

the value of a theory lies in the use that can be made of it, and I have always considered a theory of language to be essentially consumer-oriented. In many instances, the theorist is himself also and at the same time a consumer, designing a theory for application to his own task'.

Man udformer med andre ord kategorierne direkte med henblik på brug, og disse kan så uden videre blive lagt oven i teorien, uden at dette virker tilbage på den:

A feature of systemic work is that it has tended to expand by moving into new spheres of activity, rather than by reworking earlier positions. This reflects an ideological perspective in which language is seen not as unique or sui generis but as one aspect of the evolution of humans as sociocultural beings (Halliday 1994)

Det er meget vigtigt fra et videnskabeligt synspunkt at være præcis omkring den status begreber udarbejdet inden for SFL dermed kan gøre fordring på. Det betyder nemlig at de tilkommende empiriske beskrivelser breder sig ud over stadige større dele af verden og teoriapparatet tilsvarende akkumulerer, men uden at de to ting virker tilbage på hinanden i den vekselvirkning mellem teori og empiri der er beskrevet ovenfor som det centrale i videnskabelig praksis. På den ene side får man et voksende domæne af input from omverdenen der ikke belyses af den allerede foreliggende teori; på den anden side får man et voksende inventar af teoretiske begreber, der ikke bliver testet, men bare overtages uden videre:

...since, as we have seen, systemicists place a very high value on applications and their feedback into the theory, this tendency acts to reinforce the acceptance of hypothesis as received wisdom. (Butler 2003:204)

Som det blev sagt i indledningen betyder dette ikke at alt hvad der siges af SFL-folk er forkert. Men det betyder at de ingen hjælp får af teorien. Hvis det de siger, er rigtigt, er det rigtigt fordi de har haft en rigtig indsigt i det område de beskrev, uafhængigt af teorien. Det gælder både når der er tale om sprogstruktur (og Halliday har som sagt selv haft mange værdifulde indsigter i sprog), og når der er tale om et af de mangfoldige anvendelsesområder, som teorien er blevet brugt på. Her kan man i dansk sammenhæng nævne den SFL-baserede undervisning i forretningskommunikation på Syddansk Universitet. Grundlaget for en sådan undervisning kan ikke være SFL-teorien i sig selv; den har ikke nogen fundering der tillader den at være vidensbase for dette område. Hvis man derimod ad anden vej har indsigt i forretningskommunikation, kan man imidlertid på basis af denne indsigt selv vurdere hvilke betragtninger fra SFL der kan være nyttige. (Bl.a. er kategorien 'tilbud om varer og tjenstydelse' nok en mere plausibel kategori i forretningskommunikation end i normal dagligstuekonversation). Men hvis man bruger teorien uden at have sin egen analyse først, fordi man tror at teorien kan levere et solidt funderet analyseapparat, er man på gyngende grund.

Der er mindst to problemer i dette. Det ene har at gøre med at SFL rent faktisk gør fordring på at være en lingvistisk teori på linje med andre teorier. Problemet forværres af at teorien har så mange attraktive principper og ambitioner, at det er let at lade sig fascinere af den. Den ser ud til at kunne og ville mange ting, samtidig med at det er lettere at praktisere fordi man ikke skal igennem besværlige falsifikationsprocesser. Nye medlemmer kan derfor uden videre begynde her og opnå mere sexede resultater samtidig med at de får et lettere liv, fordi de ikke behøver at underkaste sig de videnskabelige spilleregler. Med McGregors ord:

The wide scope of SFL, together with its abhorrence of autonomous syntax—indeed, autonomy anywhere in language-constitute, in my opinion, just two of the many attractions of the theory. But this has not come without a price. The price that SFL has paid has been that in the drive to cast the widest possible net the fundamentals have been lost sight of...

Unfortunately, however, systemicists have shown little inclination to address the problems, and, if necessary, renovate some of their cherished beliefs. Indeed, they have strongly resisted criticism, resting their case on the pragmatic principle that the end justifies the means (e.g. Gregory 1987:104) (McGregor 1997:vii)

Den vigtigste forsyndelse ligger i selve spørgsmålet om remtrækket mellem teori og data:

Perhaps the most common criticism of systemic practice is that argumentation is severely lacking, to the point of being non-existent. (McGregor 1997: ix)

Den videnskabsteoretiske fare i denne situation er væsentlig at gøre opmærksom på fordi den ikke er umiddelbart synlig for potentielt interesserede. Det er fuldt ud muligt at få noget spændende og muligvis endda rigtigt ud af at applicere snart sagt et hvilket som helst begrebsapparat på data, og jo mere attraktivt begrebsapparatet umiddelbart ser ud, jo mere fristende er det at lægge det til grund for sin beskrivelse. Et populært emne for middagskonversation i de seneste år er det såkaldte 'enneagram', en psykologisk model hvori mennesker opdeles i ni forskellige typer, og så kan man få megen god og munter tid til at gå med at finde ud af hvilken gruppe man selv og samtalepartneren hører til. Det betyder imidlertid ikke at en sådan teori har nogen videnskabelig status – hertil kræves sammenligning med andre inddelinger såvel som med nul-hypotesen om at de forskellige egenskabs typer hver for sig er normalfordelte i populationen.

Man må derfor advare imod at bruge SFLs såkaldte teori både i videnskabelig og uddannelsesmæssig sammenhæng. Den er – hvis den skal behandles som en teori – lige så kompliceret og besværlig at lære som de teorier der har oparbejdet videnskabelig status ved gradvis at indrette sig efter de data de er blevet konfronteret med, men uden at den tilbyder brugeren begreber der er mere velfunderede end dem hun kunne opfinde på egen hånd. Den bruger en række lingvistisk klingende begreber og giver derfor en falsk aura af sprogvidenskabelig autoritet, samtidig med at den holder fast ved beskrivelser der strider imod bredt anerkendte forskningsresultater. På det empiriske plan er indvendingen at den ikke tilfører beskrivelsen hverken større soliditet eller større perspektivisk rækkevidde – fordi alt nyt som nævnt bare føjes til de tidligere opnåede resultater. Den kan sammenlignes med et projekt der går ud på at strikke et sengetæppe der kan dække hele verden, sådan at alt hvad der foregår i verden også er repræsenteret på sengetæppet. Der sidder folk og strikker hele vejen rundt om tæppet, og nye deltagere kan bare begynde hvor de vil. Nogle af de ting der strikkes ind i tæppet, giver en reelt dækkende beskrivelse og reel indsigt i det der repræsenteres – andre er spekulative og misvisende; men den praksis man har indenfor SFL betyder at man ikke får nogen hjælp af 'teorien' til at opdage hvad der er hvad. Man strikker bare videre. Og da mængden af sproglig praksis vokser mens man strikker, og der ikke er nogen grænse for hvor detaljeret analysen kan være (jf. kortet i målestok 1:1), bliver man aldrig arbejdsløs.

Hvis man vil lade sig inspirere af resultater opnået inden for SFL, hvad der som nævnt kan være god grund til på visse områder, skal man derfor omgås det stof man ønsker at bruge, med stor varsomhed, svarende til de forsigtighedsregler der gælder for forsøg med farlige stoffer indenfor kemi. På det teoretiske plan (for det første) skal man ikke gå ud fra at de begreber og termer man overtager, er veldefinerede på forhånd, eller at det er klart hvilket forhold der består mellem flere forskellige opfattelser indenfor SFL (jf. Butler 2003:203). Der er ingen gratisværdi i form af afklaret anvendelsespotentiale eller robusthed erhvervet gennem afprøvning af begrebernes holdbarhed. Man må derfor selv sørge for at definere og motivere sin brug af disse begreber, dvs. gøre dem til sine egne, inden man kan bruge dem; og hvis man ønsker at påstå at begreberne kan gøre fordring på videnskabelig status, må man selv demonstrere det.

For det andet, på det empiriske plan, skal man ikke gå ud fra at de beskrivelser der er givet på forskellige områder, fra den meget sproglige ende til den meget samfundsorienterede ende (fx ideologiske og uddannelsesmæssige emner), at empirien har

nogen videnskabelig fundering. Det kan godt være det der siges om emnet er rigtigt, og det kan ligeså godt være det er forkert: Der ligger ingen sammenhængende og afprøvet teori om emnet bag beskrivelsen. Også fra det empiriske udsigtspunkt gælder det altså, at man selv må levere den del af det videnskabelige projekt der mangler, førend man kan være sikker på at en beskrivelse affattet på baggrund af SFL reelt er leveringsdygtig i troværdig viden om genstandsområdet.

Referencer

- Bache, Carl. 2003. Tempus i Systemisk Funktionel Lingvistik. En kritisk gennemgang. I Bente Lihn Jensen, Iørn Korzen og Henrik Høeg Müller (red.), *Ny Forskning i Grammatik* 11, 7-28.
- Barlow, Michael and Suzanne Kemmer (eds.). 2000. *Usage Based Models of Language*. Stanford: CSLI Publications.
- Berlin, Brent, & Paul Kay. 1969. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Bowerman, Melissa. 1996. "The origins of children's spatial semantic categories: cognitive versus linguistic determinants". In Gumperz, J. J., & S. C. Levinson. Eds. 145-176.
- Bull, William E. 1960. *Time, Tense and the Verb*. Berkeley: University of California Press.
- Butler, Christopher S. 2003. *Structure and Function: A Guide to Three Major Structural-Functional Theories*. (Studies in Language Companion Series 63). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Joan Bybee. 1988. "Semantic substance vs. contrast in the development of grammatical meaning". In S. Axmaker, A. Jaisser & H. Singmaster. Eds. *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: General session and parasession on grammaticalization*, 247-64. Berkeley: Berkeley Linguistics Society.
- Bybee, Joan. 2002. "Sequentiality as the basis of constituent structure". In T. Givón & B. Malle. Eds. *The Evolution of Language Out of Prelanguage*, 109-134. Amsterdam: John Benjamins.
- Bybee, Joan L., & Paul J. Hopper. Eds. 2001. *Frequency and the Emergence of Linguistic Structure*. Typological studies in language 45. Amsterdam: John Benjamins.
- Croft, W. 2000. *Explaining Language Change: An Evolutionary Approach*. London: Longman.
- Croft, W. 2001. *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Dahl, Östen. 1979/1987. "Case Grammar and prototypes". In R. Dirven & G. Radden. Eds. *Concepts of Case*, 147-161. Tübingen: Günther Narr.
- Dahl, Östen. 1998. "'Substance' and Danish Functional Grammar: comments on *Content-Expression, and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*". *Acta Linguistica Hafniensia* 30, 202-205.
- Daidsen-Nielsen, Niels. Ed. 1996. *Sentence Analysis, Valency, and the Concept of Adject*. Copenhagen Studies in Language 19.
- Diderichsen, Paul. 1946 [1968]. *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal.
- Dik, Simon C. 1989. *The Theory of Functional Grammar. Vol 1: The Structure of the Clause*. Dordrecht: Foris.

- Dik, Simon C. 1997a. *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*. Edited by K. Hengeveld. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Dik, Simon C. 1997b. *The Theory of Functional Grammar. Part 2: Complex and Derived Constructions*. Edited by K. Hengeveld. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Durst-Andersen, Per. 1992. *Mental Grammar: Russian Aspect and Related Issues*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, Per. Red. 2002. *Sprog og typer i kontrast: Forskelligartede danske bidrag til en forståelse af sproglig typologi*. Copenhagen Working Papers in LSP, 3.
- Durst-Andersen, Per, & Michael Herslund. 1996. In Engberg-Pedersen, E., et al. Eds. 65-102.
- Emmeche, Claus, Simo Køppe & Frederik Stjernfelt. 1993. Emergence and the ontology of levels: in search of the unexplainable. *Arbejdsrapporter, Afdeling for litteraturvidenskab 11*. København: Københavns Universitet.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth. 1996. "Arbitrariness and iconicity". In Engberg-Pedersen, E., et al. Eds., 453-468.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Lisbeth Falster Jakobsen & Lone Schack Rasmussen. Eds. 1994. *Function and Expression in Functional Grammar*. Functional Grammar Series 16. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft, Lisbeth Falster Jakobsen. Eds. 1996. *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, & Peter Harder. Eds. 2001. *Ikonicitet og struktur*. København: Københavns Universitet.
- Fillmore, Charles J.—Paul Kay—Mary Catherine O'Connor. 1988. "Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: the case of Let alone", *Language* 64,3: 501–538.
- Fortescue, Michael. 2001. *Pattern and Process: A Whiteheadian Perspective on Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- .Fortescue, Michael. 2001. *Pattern and Process. A Whiteheadian perspective on linguistics*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Fortescue, M., P. Harder & L. Kristoffersen. Eds. *Layered Structure and Reference in a Functional Perspective: Papers From the Functional Grammar Conference in Copenhagen 1990*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Geeraerts, Dirk. 1997. *Diachronic prototype semantics : a contribution to historical lexicology /*. Oxford: Clarendon.Press.
- Givón, T. 1995. *Functionalism and Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: Chicago University Press.
- Gregory, Michael. 1987. "Meta-functions: aspects of their development, status and use in systemic linguistics". In M. A. K. Halliday & R. Fawcett. Eds. *New Developments in Systemic Linguistics I: Theory and Description*, 94-106. London: Pinter.
- Gumperz, John J., & Stephen C. Levinson. 1996. Eds. *Rethinking Linguistic Relativity*. Studies in the Social and Cultural Foundations of Language 17. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halliday, M. A. K. 1973. *Explorations in the Functions of Language*. London: Edward Arnold.

- Halliday, M. A. K. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. 2nd edition. London: Edward Arnold.
- Hansen, Maj-Britt Moesgaard. 1998. *The function of discourse particles. A study with special reference to spoken standard French*. Pragmatics and Beyond New Series 53; John Benjamins, Amsterdam.
- Hansen, Erik. 1989. "Dansk Grammatik". I B. Holmberg, B. O. Frederiksen & H. Ruus. Red. *Forskningsprofiler*, 135-157. Selskab for Nordisk Filologi. København: Gyldendal.
- Hansen. 1998
- Harder, Peter. 1996. *Functional Semantics. A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. (= Trends in Linguistics. Studies and Monographs 87). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Harder, Peter, Lars Heltoft og Ole Nedergaard Thomsen. 1996. Danish Directional Adverbs. In Engberg-Pedersen et al. 159-199.
- Heider, Elizabeth Rosch. 1971. "Focal' color areas and the development of color names". *Developmental Psychology* 4, 447-55.
- Heltoft, Lars. 1996. Topics in Danish and in Universal pragmatics. L. Heltoft and H. Haberland (eds), Proceedings of the 13th Scandinavian Conference of Linguistics. Roskilde: Roskilde University, Department of Languages and Culture, 251-262.
- Heltoft, Lars. 1999. Hierarki og rækkefølge – skandinavisk ledstilling i funktionel grammatisk belysning. In P. A. Jensen & P. Skadhauge. Red. *Satningskemaet i generativ grammatik*, 31-62. Kolding: Institut for Erhvervsproglig Informatik og Kommunikation.
- Herslund, Michael. 1996. "Generative linguistics in Denmark". In C. Henriksen, E. Hovdhaugen, F. Karlsson & B. Sigurd. Eds. *Studies in the Development of Linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, 60-83. Oslo: Novus forlag.
- Herslund, Michael. 2001. "The Danish s-genitive: from affix to clitic". *Acta Linguistica Hafniensia* 33, 7-18.
- Herslund, Michael, & Finn Sørensen. 1996. "Sentence analysis, valency and the concept of adjunct". In Davidsen-Nielsen, N. Ed. 9-13.
- Hjelmslev, Louis. 1937. "Quelques réflexions sur le système phonique de l'indo-européen". I L. Hjelmslev 1973, 163-171.
- Hjelmslev, Louis. 1938. "Essai d'une théorie des morphèmes". In L. Hjelmslev 1959, 152-164.
- Hjelmslev, Louis. 1943/1966. *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*. København: Københavns Universitet.
- Hjelmslev, Louis. 1959/1970. *Essais linguistiques*. Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague XII. København: Nordisk Sprog- og Kulturforlag.
- Hjelmslev, Louis. 1973. *Essais Linguistiques II*. Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague XIV. København: Nordisk Sprog- og kulturforlag.
- Jakobsen, Lisbeth Falster. 1994. "Perspective, markedness and paradigmatic relations between predicates: a case study of Danish". In Engberg-Pedersen, E., L. F. Jakobsen & L. S. Rasmussen. Eds. 127-151.
- Klinge, Alex. 2001. "Notes on the structure of the English determiner phrase in a comparative perspective". In Engberg-Pedersen, E., & P. Harder. Eds. 149-176.

- Køppe, Simo. 1990. *Virkelighedens niveauer: De nye videnskaber og deres historie*. Copenhagen: Gyldendal.
- McGregor, William B. 1997. *Semiotic Grammar*. Oxford: Clarendon.
- Nedergaard Thomsen, Ole. 1991. "An overview of the fundamentals of a functional-pragmatic theory of grammatical structure". *Copenhagen Working Papers in Linguistics* 1: 1–53.
- Nedergaard Thomsen, Ole. 1992. "Unit accentuation as an expression device for predicate formation: the case of syntactic noun incorporation in Danish". In Fortescue, M., P. Harder & L. Kristoffersen. Eds. 173–229.
- Nedergaard Thomsen, Ole. 2002. "Complex predicate formation and incorporation: towards a typology". In O. Nedergaard Thomsen & M. Herslund. Eds. *Complex Predicates and Incorporation: A Functional Perspective*, 288–338. Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague Vol. XXXII. Copenhagen: C.A. Reitzel.
- Newmeyer, Frederick. 1992. "Iconicity and generative grammar". *Language* 68, 4: 756–96.
- Newmeyer, Frederick. 1998. *Language Form and Language Function*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Newmeyer, Frederick. 2003. "Grammar is grammar and usage is usage". *Language* 79, 4, 682–707.m
- Reichenbach, Hans. 1947. *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Free Press.
- Rischel, Jørgen. 1992. "Dansk lingvistik i fortid, nutid og fremtid". F. Gregersen. Red. *Lingvistisk festival: Lingvistkredsens 60 års fødselsdag 24. September 1991*. Sprogvidenskabelige arbejdsrapporter fra Københavns Universitet 2: 13–35.
- Searle, John.R. 1980. "Minds, Brains and Programs", *The Behavioral and Brain Sciences* 3: 417–57.
- Searle, John.R. 1984. *Minds, Brains and Science*. Harmondsworth: Penguin.
- Searle, John.R. 1995. *The Construction of Social Reality*. Harmondsworth: Penguin.
- Slobin, Dan I. 1996. "From "thought and language" to "thinking for speaking"". In Gumperz, J. J., & S. C. Levinson. Eds. 70–96.
- Thompson, S. A. 2002. 'Object complements' and conversation. Towards a realistic account. *Studies in Language* 26.1. 125–164.
- Togebj, Ole. 2003. *Fungerer denne sætning?* København: Gad
- Vet, Co. 1981. "Some Arguments against the Division of Time into Past, Present and Future", *Antwerp Papers in Linguistics* 23: 153–65.
- Vet, Co. 1986. "A Pragmatic Approach to Tense in Functional Grammar", *Working Papers in Functional Grammar* 16.
- Widdowson, H.G. 2004. *Text, Context, Pretext. Critical Issues in Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.